BX
106.2
.G7
IMS

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/vzhodnocerkvenov00griv

The Institute of Mediaeval Studies
LIBRARY
Toronto, Ontario

Vzhodno cerkveno vprašanje

Spisal

dr. Fran Grivec

Ponatisnjeno iz „Voditelja“

See inside cover for [illegible]

Maribor 1909

Založil pisatelj. Tiskala tiskarna sv. Cirila

Ves donesek je namenjen za misijone

Vzhodno cerkveno vprašanje

Spisal

dr. Fran Grivec

The Institute of Mediaeval Studies
LIBRARY
APR 25 1983
Toronto, Ontario

Ponatisnjeno iz „Voditelja“

Maribor 1909

Založil pisatelj. Tiskala tiskarna sv. Cirila

Ves donesek je namenjen za misijone

Vsebina

Stran

Uvod 1
I. Vzroki razkola 3
II. Poizkusi zedinjenja 15
III. Sedanje stanje vzhodnega cerkvenega vprašanja in sedanje delo za zedinjenje 29

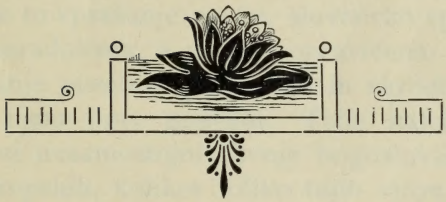

Vzhodno cerkveno vprašanje.

Uvod.

O vzhodnem cerkvenem vprašanju se je pri nas že večkrat pisalo in govorilo. A vendar skoraj ni vprašanja, v katerem bi bilo toliko predsodkov in toliko nasprotujočih si sodeb. Enim se zdi važno in aktualno, drugim se zdi, da je brez pomena, ali vsaj za nas ne aktualno; eni ga z veseljem proučujejo in upajo v uspešno rešitev tega starega cerkvenega vprašanja, drugim se zdi vsako delo v ta namen prazno ali celo smešno. Kako se morejo vzdrževati tako nasprotujoče si sodbe? Gotovo zato, ker to vprašanje premalo poznamo. A zakaj je to vprašanje katoliškim Slovanom sploh tako malo znano? Zato, ker je to vprašanje naše, slovansko vprašanje. Ta sodba je sicer na videz paradoksna, a vendar opravičena. Katoliški Slovani bi morali to vprašanje posebno proučevati in skrbeti, da bi bili drugi katoliški narodi o njem prav poučeni. Toda katoliški Slovani so v bogoslovski znanosti nesamostojni; svojo bogoslovsko izobrazbo zajemajo iz zapadnoevropskih, kolikor toliko tujih virov, ki se na vzhodno cerkveno vprašanje iz umevnih razlogov premalo ozirajo.

Poznam imenitnega profesorja cerkvene zgodovine na nekem avstrijskem vseučilišču, ki je še le iz doktorske disertacije svojega učenca spoznal, kako obširno in težko je to vprašanje; a potem je priznal, da se v cerkveni zgodovini to vprašanje premalo vpošteva. Tudi najboljše cerkveno-zgodovinske učne knjige imajo o tem vprašanju le nekoliko kratkih, suhoparnih podatkov, a še ti se navadno prezró. V dogmatiki ni nič boljše. P. Urban S. J., strokovnjak v teh vprašanjih, pravi, da naši dogmatični kompendiji o vzhodni cerkvi vedo samo toliko, kolikor je bilo znano ob florentinskem cerkvenem zboru, k večjemu podajajo še to, kar so dognali nekateri latinski pisatelji v 17. in 18. stoletju (Allatius, Lequien, Assemani). Vzhodna bogoslovska znanost novejše dobe, posebno ruska, je zapadnemu bogoslovju skoraj

popolnoma neznana. Umevno je, da tako zastareli podatki vzhodnega cerkvenega vprašanja ne kažejo v pravi luči in ne vzbujajo zanimanja.

Vzhodno cerkveno vprašanje je v zvezi z vzhodno svetno in kulturno zgodovino. A tukaj ni nič boljše. Bizantinska zgodovina je primeroma malo in zelo površno znana. Navadne zgodovinske knjige, iz katerih zajemamo svoje zgodovinsko znanje, so v tem oziru površne in polne predsodkov. Ko je pred kakimi 20 leti prvi sedanji bizantinolog profesor Krumbacher začel pisati svojo »Geschichte der byzant. Litteratur« (1. izd. l. 1890), ga je eden izmed evropskih znanstvenih prvakov svaril, naj se nikar ne loti tako brezplodnega dela[1]. — Bizantinske študije so v zadnjem desetletju zelo napredovale; a njih rezultati so širšim krogom še premalo znani. Splošno še vladajo stari predsodki proti vzhodni zgodovini in kulturi.

Potem ni čuda, da je vzhodno cerkveno vprašanje širšim krogom tako malo znano, da se marsikomu zdi tako malo važno in tako nezanimivo. Malokdo ima priliko, da bi se temeljiteje poučil o vzhodni cerkvi; za tako delo je treba veliko samostojnosti, časa in sredstev. Tisti pa, ki se za to vprašanje samo mimogrede zanimajo, ga le prevečkrat rešujejo po svojih simpatijah, brez zadostnega ozira na zgodovinsko resnico in dejanski položaj. Ker se o tem vprašanju večkrat slišijo in čitajo površne in čudne sodbe, zato je v mnogih krogih celo vprašanje prišlo tako ob veljavo, da kaj takega že neradi čitajo ali poslušajo.

Oni katoliški Slovani (Poljaki, Hrvatje), ki so na neposredni vzhodni meji, navadno niso nič bolje poučeni o tem vprašanju. Ob mejah se nasprotja navadno zelo poostré; velikokrat sta obe stranki v verskem oziru zanemarjeni in premalo poučeni. Obojestranski predsodki se navadno posebno ostro kažejo v narodnih in obrednih nasprotjih; navadno na obeh straneh pogrešamo objektivnosti. Zato so tudi mnogi dobri in izobraženi obmejni katoličani polni predsodkov o vzhodni cerkvi, ker vse presojajo po svojih neposrednih sosedih.

To so nekateri vzroki, ki nam pojašnjujejo, zakaj katoliški Slovani tako malo poznajo ono vprašanje, ki bi jih moralo še posebno zanimati. — V zadnjih dveh desetletjih se je to vprašanje že tako vsestransko proučilo, da si o njem lahko ustvarimo objektivno sodbo. To je gotovo važen napredek; do zadnjih let je namreč medsebojno nepoznavanje zelo neugodno vplivalo na razvoj vzhodnega cerkvenega vprašanja. Odločilni katoliški cerkveni in znanstveni krogi so sedaj o stvari pravilno poučeni; na znanstvenem polju je sicer še vedno

[1] K. Krumbacher, Geschichte der byzant. Litteratur[2] (Handbuch der klass. Altertumswissenschaft IX 1; München 1897) str. V. (Predgovor k 1. izd. 1890).

mnogo nerešenih vprašanj, a poglavitni predsodki so že premagani. Zato smemo upati, da bodo začeli polagoma vsi katoliški krogi to vprašanje bolj trezno in pravilno presojati, kar gotovo ne bo brez vpliva na naše vzhodne sosede.

Ker je vprašanje o cerkvenem razkolu in zedinjenju že staro zgodovinsko vprašanje, zato tudi tukaj velja »historia vitae magistra«. Ako ga hočemo pravilno umevati, moramo poznati njega zgodovino. Zato hočem kolikor mogoče kratko in objektivno podati novejše zgodovinske rezultate: I. o začetku in vzrokih razkola; II. o poizkusih zedinjenja, da bodemo mogli pravilno presoditi III. sedanje delo za rešitev vzhodnega cerkvenega vprašanja.

I.

Vzroki razkola.

V prvih treh krščanskih stoletjih je v celem rimskem cesarstvu vladal en jezik, namreč grški, povsod so bile podobne razmere, podobni življenjski pogoji. Pač so bile med tedanjimi narodi v rimskem cesarstvu razlike in nasprotja, a vsi so razumeli grški jezik in rimska država je vse vezala v eno celoto; rimska država in posamezni narodi oziroma posamezne rimske pokrajine so bili skupen sovražnik krščanstva. Krščanstvo je bilo zato tem bolj obrnjeno k višjim ciljem in tem manj navezano na ta svet. Koliko ugodnih pogojev in vzvišenih nagibov za ono prelepo enoto, po kateri se odlikuje krščanstvo prvih treh stoletij! Kristjani so bili sicer preganjani, morali so se skrivati, a vendar so se tako poznali in bili tako tesno zvezani med seboj.

Po milanskem ediktu (l. 313) je krščanstvu zasijala zlata svoboda. Krščanstvo je premagalo poganski svet. Skupni sovražnik je postal prijatelj; država je začela podpirati krščanstvo. Slavno se je krščanstvo borilo proti poganstvu in proti poganski državi, a sedaj se je začela nova borba proti heretikom, proti krščanski državi in proti narodni omejenosti in narodnokulturnim predsodkom. Kristjani so se začeli udeleževati državnega življenja, dobivali so najimenitnejše državne službe. Ponosni izobraženi pogani so v večjem številu prestopali h krščanstvu, krščanska kultura se je povzdignila, a ob enem so se začele tudi v krščanstvu kazati narodnokulturne razlike. Ko je Konstantin izbral Bizanc za novo cesarsko prestolnico (l. 323), se je še bolj vzbudil stari grški narodni ponos, tedanji kulturni svet se je začel še bolj deliti v dve polovici. Vse to je vplivalo na krščanstvo. Čisto naravno in skoraj nevidno so se začele razvijati tudi cerkvene razlike; na zapadu so se cerkvene razmere uredile po zapadno, na vzhodu po vzhodno.

Cerkveni razkol ima torej globoke korenine v kulturnih razlikah.

V prvih treh stoletjih je bil grški jezik uradni jezik cele krščanske cerkve. Zapadna krščanska literatura prvih treh stoletij je po veliki večini pisana v grškem jeziku; zapadna liturgija se je vršila v grškem jeziku. Od IV. stoletja dalje so se pa razmere naglo izpremenile. Latinski jezik je v Rimu izpodrinil grščino; v liturgiji, literaturi in papeževih pismih se je začel rabiti latinski jezik. Ker se grški jezik na zapadu ni več rabil, se ga tudi niso več učili. V Rimu so bili redki, ki bi še znali grško. Leta 430. je prišlo že tako daleč, da papež Celestin I. dolgo ni mogel odgovoriti Nestoriju, ker je moral iskati prevajavca[1]. Papež Vigilij (537—555) ni znal grškega, dasi se je več let mudil v Bizancu. Celo Gregor Veliki, ki je bil 6 let (578—584) apokriziar (papežev poslanec) v Bizancu, ni znal grškega jezika; tudi Nikolaj I. (l. 858—867) ni razumel grškega. Za cerkveno edinost je bilo to zelo nevarno, posebno ker še stalni papeževi poslanci v Bizancu niso znali grščine in so bili odvisni od tolmačev[2].

Grki se niso nikoli radi učili latinskega jezika; latinski jezik in latinsko literaturo so prezirali kot nekaj barbarskega. Cesarski dvor v Carigradu je bil kmalu heleniziran. Državne zakone so ob Justinianovem času (525—565) začeli prevajati na grški jezik in izdajati v grškem jeziku. Znanje latinskega jezika je bilo od VI. stoletja dalje na vzhodu še bolj redko kakor znanje grškega jezika na zapadu; celo tako učen mož kakor je bil Focij ni znal latinskega. V XI. stoletju je antiohijski patriarh Peter poslal latinsko papeževo pismo v Carigrad, naj bi mu ga tam prevedli, ker v Antiohiji ni mogel dobiti tolmača[3].

Kakor je rastel narodni ponos grških kristjanov, tako je rastlo tudi navdušenje za staro grško literaturo. V prvih treh stoletjih so se Grki bolj zanimali za evangelij kakor za atiško literaturo. Od IV. stoletja dalje je pa bilo med kristjani mnogo občudovavcev stare grške literature. Mnogi izobraženi novoizpreobrnjenci so po svojih narodnih in kulturnih tradicijah ostali še pogani. Celo v cerkvene kroge je zašla helenska slavohlepnost. Grška filozofija je sicer dobro služila krščanstvu, a združena z grškim ponosom je bila veri tudi nevarna, povzročala je predrzne, nebrzdane spekulacije o velikih krščanskih skrivnostih in rodila razne herezije.

V prvih treh stoletjih se krščanska bogoslovska znanost ni mogla razvijati; ko pa je prenehalo preganjanje, se je posebno na vzhodu

[1] Mansi, Collectio concil. IV (Florentiae 1760) 1025.

[2] F. Seppelt, Das Papstum und Byzanz v »Kirchengesch. Abhandlungen«. hrsg. von Dr. M. Sdralek II (Breslau 1904) 17.

[3] Duchesne, Autonomies ecclésiastiques. Églises séparées[2] (Paris 1905) 184.

hitro razcvela bogoslovska znanost. V bogoslovski znanosti se je naravno začel kazati tudi narodni značaj. Ker je prenehala kulturna skupnost, zato se je tudi v bogoslovski znanosti začel razodevati različen način in različna smer mišljenja; iste krščanske resnice so razmišljali od različne strani in z različnega stališča ter na različen način pojašnjevali. Na zapadu so n. pr. bistvo svete Trojice pojmovali v konsubstancialnosti, bolj s stališča enovitosti kakor troosebnosti. Vzhodni cerkveni očetje in bogoznanci so pa pred vsem izkušali pojasniti medsebojno razmerje treh božjih Oseb in troosebnost spraviti v soglasje z enovitostjo[1]. Medsebojno razmerje božjih Oseb so na vzhodu pojmovali bolj ontologično (s pomočjo pojmov bitja, kakovosti, popolnosti), na zapadu pa bolj psihologično (kot izhajanje iz božjega uma in volje). Podobno je tudi pri drugih verskih resnicah (milost, zasluženje Kristusovo itd.). Tako so nastale navidezne razlike[2].

Kljub navideznim razlikam v razlaganju krščanskih resnic se je med vzhodom in zapadom do IX. stol. še ohranila verska edinost. Toda navidezne razlike so postajale vedno ostrejše, odtujenost in medsebojno nerazumevanje je rastlo. Treba je bilo le še ponosnega in učenega moža, ki bi Grke opozoril na razlike in jim začel zapadno cerkev opisovati kot krivoversko. Tak mož je bil Focij, v katerem je bil vtelešen grški kulturni ponos in zastopana grška učenost. Njegov ponos se ni hotel ukloniti Rimu, zato je vznemiril vzhod in ga razvnel za boj proti zapadnim »krivovercem«. To se mu je posrečilo. Med Grki je že dolgo tlelo cerkveno nasprotje proti zapadu, a prej se ni še nikoli razvnelo s tolikim plamenom. Focij je pa razvnel požar, ki je bil toliko nevarnejši, ker so se tudi neizobražene grške množice — kot potomci starih Grkov — zanimale za verske boje in se udeleževale dogmatičnih prepirov. Kakor ob Focijevem času tako so tudi v poznejših stoletjih kulturne razlike, različen način mišljenja, medsebojno nerazumevanje in narodni predsodki pospeševali razkol in širili prepad med vzhodno in zapadno cerkvijo.

Zato smatrajo strokovnjaki kakor Duchesne, Urban S. J., Hergenröther[3], Ehrhard[4], Seppelt, kulturne razlike in pre-

---

[1] Duchesne 84.

[2] Več zgledov podaja P. Urban S. J. v »Acta I. conventus Velehradensis« (Praga 1908) 18—21.

[3] Hergenröther, Photius. 3 zv. Regensburg 1867/9; o vzrokih razkola posebno I 295—312. To delo je še zdaj za zgodovino grškega razkola do XII. stol. najvažnejše. Tudi ruski zgodovinar A. P. Lebedev (Istorija razdělenija cerkvej[3], Moskva 1905, str. 363—365) priznava, da je Hergenrötherjeva knjiga najboljše delo o Fociju; svojo znanstveno vrednost bode po mnenju Lebedeva ohranilo ne deset-

tirani grški narodni ponos za prvotni in poglavitni vzrok razkola. —

Grški in sploh vzhodni značaj je bil mehkejši, strastnejši in omahljivejši kakor zapadni. Krščanstvo na vzhodu ni zadelo na tako silovit in vztrajen odpor kakor na zapadu; zato ni moglo tako temeljito izkoreniniti človeških strasti in slabosti, ki so se toliko bolj vrivale v cerkev in versko življenje. Ko je krščanstvo dobilo popolno svobodo in so novoizpreobrnjeni pogani posebno na vzhodu trumoma pristopali h krščanstvu, takrat je nastala še večja nevarnost za cerkveno življenje, ker je vzhodna cerkev imela premalo moči in premalo dobrih duhovnikov, da bi mogla brzdati človeške strasti svojih, tako pomnoženih vernikov.

Na zapadu so mladi in čvrsti narodi dajali novih sil in nove gorečnosti katoliški cerkvi. Na vzhodu pa tega ni bilo. Starokrščanska verska gorečnost je pojemala. Toliko vztrajnejše in žilavejše so bile narodne in kulturne tradicije Bizantincev; toliko bolj je rastla narodna ošabnost in omejenost. Narodni element je vedno bolj prevladoval nad cerkvenim, ljudske strasti so se vedno bolj vrivale v cerkev; obenem je pa rastla antipatija proti Rimu.

Poleg narodnih antipatij so razne vzhodne herezije povzročale nevarne cerkvene boje. Živahni vzhodni duh je večkrat zašel v verske zmote, ki so navadno zapuščale globoke sledove med vzhodnimi kristjani. Ponosni in živahni grški duh se ni rad uklonil cerkveni avktoriteti in ni lahko pozabil ponižanja, ki ga je doživljal na cerkvenih zborih, kjer so se navadno pod zapadnim vplivom obsojale grške zmote. Prva velika grška herezija IV. stoletja je bila obsojena na cerkvenem zboru v Niceji l. 325. Vzhodni škofje so se sicer na zunaj podvrgli, a vendar je bilo med njimi veliko nezadovoljnih s to obsodbo. Opozicijo proti nicejskemu cerkvenemu zboru je vodil Evzebij Nikomedijski. Ta opozicija je prva organizacija velikega boja za avtonomijo grškega duha in grške cerkve. Evzebijeva stranka je zastopnica grškega boja proti absolutnemu božanstvu Jezusa Kristusa. Verski boj se je sicer večkrat polegel, a vedno se je zopet obnavljal v novih oblikah, nazadnje v opoziciji proti »filioque«. Boj za cerkveno avtonomijo pa je rodil koketiranje z državno oblastjo; to koketiranje

---

letja, ampak stoletja. Hergenrötherjeva knjiga še ni zastarela; čuditi se moramo, kako je bilo pred 40 leti mogoče napisati tako dovršeno delo o bizantinski zgodovini. Knjiga se še dobi v knjižni trgovini za smešno nizko ceno 6 M.

[4] A. Ehrhard, Die orientalische Kirchenfrage und Österreichs Beruf in ihrer Lösung. Wien und Stuttgart 1899.

— kakor pravi Duchesne[1] — je imelo za posledico ono žalostno zakonsko zvezo, ki se imenuje cezaropapizem. Zato Duchesne trdi (str. 223), da je Evzebij Nikomedijski s svojo stranko pravi začetnik vzhodnega razkola.

Cezaropapizem je — kakor vidimo — tesno združen z zgodovino razkola. Poglejmo, kako je nastal in napredoval.

V stoletjih preganjanja je bila cerkev v svojih notranjih zadevah popolnoma svobodna. Krščanski vladarji naslednjih stoletij so cerkev branili pred zunanjimi nasprotniki, a ob enem so dobivali vpliv na cerkev samo. Krščanski verniki in škofje so prvega odločno krščanskega vladarja tako občudovali in spoštovali, da so ga tako rekoč izzivali k vmešavanju v cerkvene zadeve. Krščanski vladar jim je bil nekaj novega, zdel se jim kakor od Boga poslan v njih varstvo; v prvem presenečenju skoraj niso vedeli, kako naj bi se uredile razmere med cesarjem in cerkvijo. Cesarjev dvor je imel še mnogo poganskega; poganska ideja cesarske vsemogočnosti je spremljala tudi krščanske cesarje. Do Graciana (l. 367—383) so cesarji še ohranili poganski naslov »Pontifex maximus«, da so mogli tem bolj vplivati na pogane in njih bogoslužje.

Stara poganska cesarska ideja je bila za krščansko cerkev zelo nevarna. Na zapadno cerkev bizantinski cesarji niso imeli neomejenega vpliva; njih oblast je bila na zapadu primeroma majhna in nestalna. Na zapadu so se razni narodi borili za gospodstvo; narodi so zmagovali in propadali, prestoli so se majali in rušili. A cerkev je stala trdno in neomajano. Na vzhodu je bilo drugače. Cesarski prestol je bil obdan s starim sijajem. Verska omahljivost in verski boji so slabili cerkev. Cerkev je bila večkrat zelo omajana, oblast vzhodnih patriarhov se je izpreminjala, škofovski prestoli so se rušili, a narodna in cesarska ideja je ostala vedno neomajana. Grki so z nekim čudnim spoštovanjem občudovali svoje cesarje. V njih so videli najvišje zastopnike svoje narodne moči in prednosti; v njih so imeli poroštvo svojega kulturnega in državnega gospodstva nad celim svetom. Grki sami so krivi, da se je ohranila poganska cesarska ideja. Kolikor bolj je rastel narodni ponos in prevladoval tudi v cerkvenem življenju, kolikor bolj se je budila želja po cerkveni neodvisnosti od zapada, toliko bolj je rastla cesarska nadoblast nad vzhodno cerkvijo.

Sploh si Bizantincev ne smemo predstavljati kot neko servilno, brezčutno maso. Bizantinci, potomci starih Grkov, so bili še vedno

---

[1] »la coquetterie avec le despotisme impérial . . . aboutit . . . à ce triste mariage, que l' on désigne par le nom de césaro-papisme«. — o. c. 223.

živ kulturen narod, ponosni na svojo kulturo in na svojo slavno preteklost. Pri takem narodu absolutizem in cezaropapizem ne more biti nekaj osamljenega in od naroda neodvisnega; vladajoči sistem je imel vedno svoje pomočnike in svojo oporo v narodu samem. Bizantinski servilizem ni bil nič večji kakor na zapadu v srednjem veku; bizantinsko prebivalstvo je bilo sposobno za vstaje in revolucije kakor jih svetovna zgodovina malo pozna [1]. Cesarji so bili odvisni od strankarstva, posebno od vojaštva; vojaštvo in stranke so večkrat odstavljale in nastavljale cesarje. Dasi so se osebe in dinastije tolikokrat menjavale, je vendar vedno ostal isti absolutizem, ker so se Bizantinci z nekim slepim občudovanjem oklepali starih kulturnih in državnih tradicij [2]. Tak kulturen narod ima navadno tako vlado, kakoršne je vreden; v taki državi ima cerkev navadno toliko svobode, kolikor si je s pomočjo gorečih vernikov sama pribori. V normalnih razmerah je cezaropapizem le tam mogoč, kjer opeša verska gorečnost, kjer se med versko zavest pomešajo ljudske strasti. Tako je bil tudi v bizantinski državi propad verske zavesti, verskega življenja in moralnosti vzrok, da je propadla cerkvena svoboda. »Ker so ljudske in narodnostne strasti prodrle v srca vernikov, zato je svetna oblast lahko vdrla v svetišča, v cerkev in cerkvene uredbe; ker je narodnostna omejenost temnila in omejavala versko obzorje, zato so posvetni oblastniki s posvetnimi sredstvi omejavali cerkveno svobodo; ker je cerkev postala sužnja narodovih strasti, zato je postala tudi sužnja posvetne oblasti«. [3] Tako se je godilo v vseh časih pri krščanskih narodih.

Do VI. stoletja se cezaropapizem še ni za stalno utrdil. Pojavljal se je pač velikokrat; bilo je pa tudi še nekoliko cesarjev, ki so v praksi in teoriji radi priznavali cerkveno neodvisnost. Tudi nekateri cerkveni zastopniki so odločno branili cerkveno svobodo, n. pr. sv. Atanazij in sv. J. Zlatoust (ἱερωσύνη βασιλείας μείζων) [4]. V poznejših stoletjih so pa navadno le še menihi in rimski papeži s pravo krščansko odločnostjo branili cerkveno svobodo. Ko bi bila imela cerkev na vzhodu več odločnih zastopnikov in branivcev svoje svobode in ko bi bila tesneje združena z zapadno cerkvijo, bi si bila še lahko priborila svobodo.

Nepristranski zgodovinar mora priznati, da je vzhodna cerkev zato prišla pod oblast cezaropapizma, ker se ni zadosti zavedala svoje

---

[1] F. Grivec, Vzhodno cerkveno vprašanje v luči moderne historiografije (Čas 1907) 20; cf. Krumbacher, Geschichte der byzant. Litteratur 23.

[2] Hergenröther I 298.

[3] Čas 1907, str. 21. — [4] Hergenröther I 103—108.

neodvisnosti in je ni zadosti branila. S svojo needinostjo in s svojim strankarstvom, ki je bilo že od apostolskih časov slaba stran grške cerkve (sv. Pavel in Klement Rimski do Korinčanov!), so vzhodni kristjani sami dajali priliko za vmešavanje državne oblasti; cesarji so morali večkrat posredovati in odločiti (n. pr. pri volitvah škofov), da se ne bi sicer kalil javni mir. Škofje so že v IV. stoletju radi »koketirali« (Duchesne-ov izraz) s svetno oblastjo, posebno, kadar so hoteli kljubovati Rimu ali cerkvenim zborom. Vmešavanje svetne oblasti so škofje večkrat brez ugovora priznavali[1]; tako se je to vmešavanje začelo smatrati kot cesarjeva pravica. Cesarji so skoraj za vsako nasilno kršenje cerkvene svobode lahko dobili nekoliko, včasi pa celo večino škofov na svojo stran.

Grki so bili že od nekdaj pripravljeni vso svojo osebnost in vse svoje življenje žrtvovati državnemu sistemu; tako so se polagoma tudi v verskih stvareh in cerkveni uredbi prilagodili in deloma tudi podvrgli državi[2]. Nekateri mislijo, da se je vzhodna cerkev v svoji uredbi že pred nicejskim zborom prilagodila politični razdelitvi rimskih provincij, tako da je škof glavnega mesta vselej dobil metropolitanske pravice nad drugimi škofi dotične provincije[3]. Gotovo pa je bilo to izvršeno med letoma 325. in 381[4]. 4. kanon nicejskega zbora (325) in 9. kanon antiohijske sinode sta sprejela za načelo, da naj se škofije tako razdele, da bo metropolit stoloval v glavnem mestu dotične politične pokrajine[5]. Samo po sebi ni napačno, ako se cerkev ozira na politično razdelitev pokrajin. A nevarno je, ako se to sprejme za pravilo in se iz tega izvaja načelo, da daje politična prednost škofovske prestolnice tudi cerkvene pravice in prednosti. To načelo so grški škofje res izvajali in že na I. carigrajskem cerkvenem zboru (l. 381) določili, naj ima carigrajski škof prvo čast za rimskim škofom, ker je Carigrad Novi Rim[6] (τὸν μέντοι Κωνσταντινοπόλεως ἐπίσκοπον ἔχειν τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς μετὰ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νεὰν Ῥώμην). Tukaj (3. kanon) je dobil carigrajski škof častno prvenstvo pred drugimi vzhodnimi metropoliti in patriarhi na podlagi napačnega načela, da ima rimski škof zato prvenstvo pred drugimi, ker stoluje v stari cesarski prestolnici, da gre torej tudi carigrajskemu škofu častno prvenstvo na vzhodu, ker je Carigrad nova cesarska prestolnica. Carigrajski škofje niso bili zadovoljni s samo

---

[1] Hergenröther I 104. — [2] Hergenröther I 299.

[3] Lübeck, Reichseinteilung und kirchl. Hierarchie des Orients bis zum Ausgange des 4. Jahrh. 1901.

[4] Kattenbusch, Orientalische Kirche (v Realencyklopädie f. protestant. Theol. und Kirche XIV[3] Leipzig 1904) 438–440.

[5] Mansi, Collectio conc. II 669. 1312. — [6] Mansi III 560.

častnim prvenstvom; prisvajali so si patriarško oblast in jurisdikcijo nad sosednjimi škofijami in nad celim vzhodom. Celo sveti Janez Zlatoust si je prisvajal oblast nad škofi, ki so bili prej neodvisni od Carigrada. Sv. Janez Zlatoust se pri tem ni opiral na pomoč svetne oblasti in je tudi ni potreboval, ker mu je slava njegove svete zgovornosti in gorečnosti pridobila veliko avktoriteto na celem vzhodu [1]; drugi carigrajski škofje so se pa radi naslanjali na svetno vlado in tako pospeševali razvoj cezaropapizma. Jurisdikcijo nad sosednjimi škofijami so si carigrajski škofje pridobili brez posebnega odpora. V boju za prvenstvo nad celim vzhodom so jim pa nasprotovali aleksandrijski patriarhi, ki so si bili po svoji odločni pravovernosti in po tesnejši zvezi z Rimom priborili neko prvenstvo nad vzhodnimi patriarhi; prisvojili so si celo pravico nadzorstva nad carigrajskim škofom; pri nastavljanju carigrajskih škofov so navadno zmagali s svojim kandidatom [2]. Sv. Janez Zlatoust je bil nastavljen proti volji aleksandrijskega patriarha Teofila; zato mu je Teofil tako nasprotoval. Nasprotje med Carigradom in Aleksandrijo se je poostrilo. Na cerkvenem zboru v Efezu (l. 431) je še enkrat zmagal aleksandrijski patriarh (Ciril). Boj se je končal in odločil na kalcedonskem cerkvenem zboru (l. 451). Aleksandrijski patriarh Dioskur je bil obsojen kot heretik; carigrajski škof je v 28. kanonu dobil patriarške pravice in prvenstvo na vzhodu. V tem kanonu je še enkrat izraženo in potrjeno načelo, da ima Carigrad zato pravico do cerkvenega prvenstva, ker je novo glavno mesto cesarstva — Novi Rim [3].

Skoraj vsi vzhodni škofje, ki so bili zbrani v Kalcedonu, so prostovoljno sprejeli 28. kanon; nasproti protestom rimskih legatov so odločno poudarjali, da niso bili prisiljeni k podpisu. V svojem pismu do papeža Leona I. so z veliko zgovornostjo in spretnostjo dokazovali opravičenost 28. kanona; po njih prepričanju je ta kanon v lepem soglasju s cerkveno tradicijo, in za cerkev je koristno, ako se ozira na bogoljubnega cesarja, na visoki senat itd. Leon je spoznal nevarnost 28. kanona, ker je bil sestavljen v tako nedoločeni obliki, da bi ga oblastni škofje lahko na različne načine zlorabili (Leon je oblastnost grških škofov dobro poznal); najbolj pa je nasprotoval krivemu in nevarnemu grškemu načelu, da naj bi se škofovska oblast ravnala po politični prednosti njegove prestolnice, kakor da bi bila cerkvena oblast odvisna od državne. Odločni in previdni Leon je dosegel, da so tudi v Carigradu zavrgli 28. kanon; do Focija ni bil sprejet v zbornik cerkvenih kanonov. Carigrajski škof je kljub temu ohranil prvenstvo na vzhodu, ker mu nobeden vzhodni patriarh ni več nasprotoval. Na

[1] Hergenröther I 39 sl. — [2] Duchesne 178—192. — [3] Mansi VII 369.

tihem so se še vedno ohranila načela, izražena v 28. kalcedonskem kanonu[1].

Kalcedonski cerkveni zbor je važen mejnik v zgodovini vzhodnega razkola. Velik del vzhoda je trdovratno ostal v monofizitizmu in torej odpadel od cerkve (Egipt, Abesinija, Sirija, Armenija). Carigrajski patriarh si je priboril popolno prvenstvo na vzhodu; sedaj je lahko začel tekmovati z Rimom. Papeževega primata v Carigradu sicer še niso tajili, a priznavali so ga zelo neradi. Ob koncu VI. stol. so carigrajski patriarhi sprejeli naslov »vesoljni patriarh« (οἰκουμενικός). To ime sicer najbrže pomeni toliko kot »državni« patriarh; vendar se v njem kaže prevelika oblastnost carigrajskih patriarhov nasproti Rimu. Papeži so opravičeno protestirali proti temu dvoumnemu, cerkveni edinosti nevarnemu naslovu[2].

Medsebojno tekmovanje in nasprotje med vzhodnimi patriarhi se je torej žalostno končalo. Velik del vzhodne cerkve je odpadel od prave vere. Cerkvene stranke so v medsebojnem boju rade sprejemale cesarjevo pomoč in tako pospeševale cezaropapizem. Grški formalizem, prepirljivost, oblastnost, slavohlepnost in slabosti bizantinskega despotizma so se vrivale tudi v cerkev in vplivale, da je postalo razmerje med cerkvenimi predstojniki in verniki podobno razmerju med bizantinsko vlado in njenimi podložniki[3]. Na zapadu je cerkev in verska gorečnost krotila in omejevala vladarski despotizem, a na vzhodu je cerkev zaradi svojih notranjih neredov in slabosti celo pospeševala razvoj absolutističnega cezaropapizma. Cerkev je postajala sužnja narodnih strasti in državne oblasti. V državi in cerkvi je zavladal bizantinizem, t. j. »najservilnije udvoravanje i robovanje državnoj vlasti, združeno z največim licemjerstvom, te s precjenjenjem svega, što je grčko (carstva, crkve, obreda, institucija, jezika, ljudi itd.) i s držanjem ni za što (t. j. s preziranjem) svega ostaloga, što u takovu kategoriju ne spada«[4].

V barbarski borbi cesarjev in vojaštva proti svetim podobam (v VIII. in začetku IX. stol.) je še enkrat vzplamtela verska gorečnost grškega ljudstva; barbarski ikonoklasti so pač presilovito vdrli v svetišča in v cerkvene tradicije. Menihi so se z novim pogumom borili za cerkveno svobodo in se v tem boju tesneje družili z Rimom. Pravoverni Grki so lahko spoznali, da je v edinosti z Rimom edino poroštvo za svobodo in pravovernost njih cerkve. Toda bilo je že prepozno. Grški narod se je v VI. in VII. stoletju že izživel. Grška kul-

---

[1] Hergenröther I 76—88. — [2] Seppelt 25 sl.
[3] Hergenröther I 309 sl.
[4] Marković, Cesarizam i bizantinstvo (Zagreb 1891) I 33.

tura je ostarela, prejšnje duševno življenje in duševna produktivnost je ponehala. Zato so se Grki tem bolj oprijemali svojih starih tradicij; ker niso več imeli pravega pojma za prejšnje duševno življenje, zato je zavladal suh formalizem, precenjevanje zunanjosti, — znak propadajočih narodov in kultur. Na zapadu so pa mladi narodi pomlajevali staro kulturo; tam je bilo sicer manj stare kulture, zato pa toliko več življenja in produktivnosti. Vzhodna cerkev se je do VI. stoletja razvijala in urejevala, potem pa kar naenkrat obtičala, ostarela in okorela. Zapadna cerkev in kultura se je pa v tem času začela najlepše razvijati. Grki so v svoji ostarelosti z neko nezaupnostjo in nevoščljivostjo gledali napredek pomlajenega zapada. Napredek (filioque) in novo življenje so obsojali, češ da nasprotuje cerkvenim tradicijam in pravovernosti. Trulanska sinoda (692) je že obsojala latinske cerkvene navade in obrede, kot da bi bili nekaj krivoverskega.

V svoji antipatiji proti zapadu in v vednih bojih proti Rimu so se Grki polagoma tako rekoč privadili cerkvenemu razkolu. V dobi med l. 323. in 787. je bila cela 203 leta pretrgana cerkvena edinost med Rimom in Carigradom[1]. Cerkveni razkol se je Grkom zdel nekaj tako navadnega, da so bili rajši pripravljeni žrtvovati cerkveno edinost kakor odpovedati se svojim narodnim in dozdevnim cerkvenim tradicijam.

V VIII. in IX. stoletju so se izvršile važne svetovnopolitične izpremembe, ki so še povečale prepad med vzhodom in zapadom. Ugled in vpliv bizantinskih cesarjev je v Italiji zelo padel. Papeži so morali iskati varstva pri frankovskih kraljih. L. 800. je bil Karol Veliki v Rimu proglašen in kronan za rimskega cesarja. Bizantinski cesar ni bil več edini krščanski cesar. Umevno je, da so bili Bizantinci iznenadeni in vznevoljeni. Njih svetovno kulturno in državno gospodstvo je bilo uničeno, njih neodvisnost v nevarnosti. L. 866. je nastal še boj za cerkveno nadoblast nad Bolgarijo. Bizantinci so v Aziji izgubili že mnogo pokrajin, ki so jih osvojili silno napredujoči mohamedanci. Zato so se tem bolj krčevito borili za svoje gospodstvo v Evropi. To ni bil boj samo politične oblasti, ampak boj celega ponosnega naroda, ki se je boril za gospodstvo svoje cerkve, kulture in države[2].

Med Rimom in Bizancem se je nagromadilo že veliko najrazličnejših nasprotij. Razmere so dozorele. Treba je bilo le še moža, ki

---

[1] Duchesne 165.

[2] Duchesne (217) misli, da bi se bil papež Nikolaj lahko izognil prepiru zaradi Bolgarije; tako bi bil dobri stvari in ugledu rimske stolice več koristil.

bi drzno razvnel in razpihal tleči ogenj. Ta mož je bil Focij (l. 857. do 886.)

Focij je bil sicer kreatura državne oblasti. Toda dotična državna oblast (Bardas) je imela svojo stranko[1], in tudi Focij je bil otrok svoje dobe. Focij je bil največji učenjak svojega časa in glavni zastopnik bizantinske kulture in bizantinskega ponosa. Njegova hiša je bila kakor neka akademija, v kateri so se zbirali vedoželjni Bizantinci. Svoje mnogoštevilne učence (tudi sv. Konstantin-Ciril je bil njegov učenec) je s svojo izredno učenostjo in spretnostjo tako očaral, da so mu bili popolnoma vdani. Sam je od njih zahteval in dobival pismene izjave vdanosti in zveste pokorščine; tako si je organiziral močno stranko najizobraženejših mož različnih stanov.

Focij je priznaval papežev primat in si mnogo prizadeval, da bi ga papež potrdil za carigrajskega patriarha. Ker tega ni dosegel, zato je pretrgal zvezo z Rimom. Pravi patriarh Ignacij je bil pri ljudstvu priljubljen[2], tudi nekateri škofje so mu ostali zvesti in trpeli dolgotrajno preganjanje in hude muke za pravično stvar; toda večina škofov je bila boječa in neznačajna. L. 867. je Focij izdal svojo znamenito, spretno in vsaj na videz učeno sestavljeno okrožnico, v kateri nastopa kot zastopnik grške pravovernosti nasproti rimskim zmotam; v njej med drugim obsoja »filioque«. S to okrožnico je dal razkolu vsaj navidezno cerkvenopravno in dogmatično podlago; brez dvoma je mnogo Grkov prepričal, da je njegov boj proti Rimu opravičen. Tudi v prognanstvu (769) ni miroval; neprestano je bil delaven, da si ohrani prejšnje pristaše in pridobi novih[3]. »V Focijevem dopisovanju s svojimi in Ignacijevimi pristaši se kaže čudovit dar za pridobivanje ljudi. Njegova pisma nam še sedaj sijajno pričajo o njegovem finem taktu, o njegovem poznavanju ljudi in o njegovi zgovornosti; iz njih je tudi razvidno, da je bil neprestano s r e d i š č e k r e p k e c e r k v e n e s t r a n k e, ki je znala z vsemi silami in z vztrajno doslednostjo delati za svoje cilje«.[4] Ta zgodovinska dejstva gotovo jasno dokazujejo, da Focij ni bil slepo orodje državne oblasti in da razkol pravzaprav ni povzročen po cezaropapizmu, ampak da ima globlje kore-

---

[1] Bardas je bil sicer razuzdan in brezznačajen, a zelo nadarjen in velik pospeševatelj znanosti; zveza med njim in Focijem je torej razumljiva.

[2] Duchesne trdi, da je bila Ignacijeva stranka sicer vztrajna, a majhna; za papežev ugled v Carigradu je bilo zelo škodljivo, da je z Ignacijevo stranko zmagoval in propadal (str. 219).

[3] Akti sinode l. 869. dokazujejo, da so bizantinski škofje zelo neradi obsodili Focija; sinoda l. 879. ga je sprejela z navdušenjem (Duchesne 217 sl.).

[4] Hergenröther II 257.

renine. Res pa je, da so skoraj isti vzroki pospeševali cezaropapizem in ob enem pripravljali razkol.

Focijev boj proti zapadu se je sicer končal z njegovim porazom, a v resnici ni bil brez uspeha za vzhodne razkolne težnje. V Carigradu so prišli do prepričanja, da je možen uspešen boj z Rimom. Focij je zapustil spretno in učeno sestavljeno literaturo proti Rimu; to literaturo so Grki v naslednjih stoletjih radi prebirali in posnemali. — V X. stoletju bi se bilo dalo še kaj storiti za ohranitev cerkvene edinosti. Primat so teoretično še priznavali; še v XII. stoletju sta grška kanonista Zonaras in Balsamon[1] priznavala, da je papež višji kakor carigrajski patriarh. A žalostne rimske razmere v X. stol. niso mogle ugodno vplivati na vzhod. Vzhod je vedno bolj dozoreval za razkol. Mihael Cerularij ga je l. 1054. brez posebnega truda izvršil. Cerularij pri tem ni bil orodje državne oblasti, ampak sam je bil tako slavohlepen in oblasten, da je hotel celo cesarja podvreči svoji oblasti[2]; zato je umrl v prognanstvu, a razkol je še živel.

Do konca XII. stoletja bi se bilo dalo še kaj storiti za zedinjenje grške cerkve, ker je bilo na vzhodu še veliko ljudi pripravljenih za zedinjenje z Rimom. Miroljubna stranka je bila sicer v veliki manjšini, a z zapadno podporo bi bila lahko še kaj dosegla, posebno ker so tudi grški cesarji videli, da se morejo le s pomočjo zapada uspešno boriti proti mohamedancem. Toda tedanji zapadni narodi in knezi niso bili sposobni za to visoko poslanstvo. Dolgotrajna needinost med vzhodom in zapadom je tudi na zapadu utrdila nezaupanje in antipatijo nasproti oholim in oblastnim Grkom. V križarskih vojskah se je nasprotje med vzhodom in zapadom pomnožilo. Latinsko cesarstvo v Carigradu (1204—1261), združeno z mnogimi krutostimi zapadnih vojakov nasproti Grkom, je Grke do skrajnosti razdražilo; prejšnje antipatije so se izpremenile v globoko sovraštvo proti Rimu in proti vsemu zapadnemu. Ob tem sovraštvu so se razbijali vsi nadaljni poizkusi zedinjenja.

Bolgari, Srbi in Rusi so se pod bizantinskim vplivom polagoma utrdili v vzhodnem razkolu, ne da bi se tega zavedali; o vzhodnih Slovanih torej lahko trdimo, da po tuji krivdi žive v razkolu. O Rusih priznava najznamenitejši ruski cerkveni zgodovinar E. E. Golubinskij, da so Grki med njimi širili in utrjevali nasprotje proti rimski cerkvi[3]. Bolgari so se leta 1204. iz političnih ozirov združili z Rimom, a unija je bila zelo slabotna in kratkotrajna. Grško sovraštvo proti

---

[1] Duchesne 198. — [2] N. Suvorov, Vizantijskij papa. Moskva 1902.

[3] E. E. Golubinskij, Istorija russkoj cerkvi (Moskva 1900—1904) I 2, str. 795 do 803; gl. Acta I. Conventus Velehradensis (Praga 1908) 46—48.

Rimu, ki se je v XIII. tako utrdilo, je vplivalo tudi na vzhodne Slovane; odtod tudi ono sovraštvo proti »Latincem« v srbskih in bolgarskih narodnih pesmih[1]. — V XIII. stoletju se je cerkveni razkol utrdil na celem krščanskem vzhodu.

V kratkem preglednem članku ni mogoče podrobno našteti vseh vzrokov in dejstev, ki so vplivali na razvoj cerkvenega razkola. A tudi iz tega kratkega pregleda je razvidno, da je pri razkolu sodelovala cela vrsta različnih vzrokov: kulturne razlike, različen jezik, različna smer in različno stališče teologije z različnim razlaganjem istih krščanskih resnic, grška nestanovitnost in prepirljivost, grški narodni ponos in navdušenje za stare tradicije brez pravega zmisla za duha in odtod formalizem, herezije opirajoče se na ponos grškega uma, prevladovanje narodne omejenosti v cerkvi, propadanje verskega in cerkvenega življenja, medsebojna odtujenost in antipatija med vzhodom in zapadom, vzhodna in zapadna politika, vzhodni despotizem in cezaropapizem. Razkol torej ni delo samo enega človeka, niti samo posledica bizantinske politike ali cezaropapizma, ki naj bi se bil začel že s Konstantinom. Grški narod je toliko sodeloval pri svetni in cerkveni vladi, da ne more od sebe odvrniti velikanske krivde razkola; res so največ krivi voditelji ljudstva, a tudi drugi sloji niso brez krivde. Grki so krivi, da se je mogel v Bizancu vzdrževati polpoganski despotizem; Grki in grška cerkev so krivi cezaropapizma, ker so ga v svojem narodnem ponosu občudovali ali ga vsaj molče priznavali in ga v svojih neprestanih strankarskih bojih klicali na pomoč, namesto da bi se složno proti njemu borili[2]. Grki so krivi, da je njih cerkev propadla in se začela odtujevati in oddaljevati od Rima takrat, ko bi bila najbolj potrebovala zveze z Rimom, da bi se poživila, okrepila in prenovila.

II.

Poizkusi zedinjenja[3].

Cerkveni razkol je eden najusodnejših in najžalostnejših dogodkov svetovne in cerkvene zgodovine. Posledice razkola so bile ne-

[1] Dr. J. Debevec, Predsodki proti »Latincem« v bolgarskih in srbskih narodnih pesmih (Čas 1908, 227—232).

[2] Ne skladam se popolnoma z Markovićem, ki trdi, da je carigrajski »cesarizam izlegao iztočni razkol, a da ga je bizantinstvo odgojilo, učvrstilo i ovječilo« (Marković, Cezarizam i bizant. I 33); prepričan sem, da bi Marković svoje mnenje nekoliko izpremenil, ako bi sedaj pisal svojo knjigo in proučil sedanje raziskave o bizantinski kulturi.

[3] Naslednji zgodovinski pregled je sestavljen na podlagi prvih zgodovinskih virov (dokumentov), le nekoliko podatkov za starejšo zgodovino (srednji vek) sem povzel iz najboljših drugotnih virov.

varne cerkvi, kulturi in državi. Cerkev je bila odtrgana od onega vzhoda, odkoder je prisijala luč krščanstva; izgubila je svojo prejšnjo obširno vesoljnost in bila v nevarnosti, da njeni verniki zaidejo v omejenost narodnega partikularizma. Kulturni napredek je bil na vzhodu in zapadu oviran. Vzhod je postal še bolj brezploden in formalističen, ker je popolnoma pretrgal zvezo z življenja kipečim zapadom; zapadu je bila zaprta bogata zakladnica starodavne kulture. Krščanske države so bile oslabljene nasproti vzhodnim barbarom. Grki, naravna predstraža krščanstva, so bili brez zveze z zapadom preslabi, da bi mogli dolgo odbijati silovite napade nevernikov. Še preden je padel Carigrad, se je že razlila turška povodenj po vzhodni Evropi, poplavila Balkan in z divje razburkanimi valovi pljuskala ob zidovje nemškega cesarstva.

Grški cesarji so se zavedali svoje slabosti in velike nevarnosti od vzhoda. Radi bi bili še ostali v prijateljski zvezi z zapadom, ker so spoznali, da je to pogoj za obstanek njih države. Toda bizantinsko ljudstvo in zastopniki cerkve so odločno nasprotovali zapadu. Pri vseh poizkusih zedinjenja do padca Carigrada se je pojavljal žalosten, skoraj tragičen konflikt med politiko bizantinskih cesarjev, ki so v zedinjenju z Rimom iskali podpore in rešitve za propadajoče cesarstvo, in pa med bizantinskim narodom, ki je v svoji kratkovidnosti in zaslepljenosti vedno nasprotoval zedinjenju in tako svojo cerkev in državo tiral v sužnost in pogubo. Pač dosti jasen dokaz, kje je imel razkol svoje korenine in oporo.

Na zapadu vidimo nekaj podobnega. Rimski papeži so se vedno zavedali svojega visokega poslanstva in vesoljnosti cerkve Kristusove. Njih glavna ideja je bilo zedinjenje med vzhodno in zapadno cerkvijo, da bi se ves krščanski svet složno boril proti zlu in se z združenimi močmi branil proti nevernikom. Za to idejo so vedno delali s plemenitim optimizmom in z nesebično požrtvovalnostjo. Toda zapadni narodi in knezi so bili preomejeni in presebični; zato papeži niso imeli zadostne realne opore za svoje idealne načrte. Kakor je na vzhodu nastal konflikt med cesarsko politiko in med narodom, tako vidimo na zapadu prav tako tragičen konflikt med nesebičnim in idealnim rimskim univerzalizmom in med sebičnim partikularizmom zapadnih narodov in knezov[1]. To je vzrok, da se v srednjem veku cerkveno zedinjenje ni posrečilo.

---

[1] W. Norden, Papstum und Byzanz (Berlin 1903) str. XVI. Obširna (764 str.) Nordenova knjiga je najboljše delo o poizkusih zedinjenja v srednjem veku; Norden je delal na podlagi prvih virov in uporabil tudi nekoliko rokopisnega, prej neznanega gradiva. Njegovo stališče je napačno. Papeži so mu zastopniki rimske

Papež Gregor VII. (l. 1073—1085) bi bil rad podpiral bizantinske cesarje in zopet zedinil vzhodno in zapadno cerkev, a ni mogel, ker se je moral boriti z zapadnimi knezi zaradi investiture. Vredni dedič Gregorjevih vzhodnih načrtov je bil idealni Urban II. (1088—1099). S prvo križarsko vojsko (1096—1099) ni nameraval samo Jeruzalem osvoboditi, hotel je tudi vzhodno cerkev rešiti iz sužnosti nevernikov in tako vzhodne kristjane pridobiti za zedinjenje. Papež Urban II. se ni dal odvrniti od svojega idealnega stališča. Križarji so bili v začetku prijazni do vzhodnih kristjanov in so složno z njimi dosegli lepe uspehe. Toda zapadni vitezi in njih voditelji niso bili pravi stanovitni zastopniki vesoljne katoliške cerkve. Med Grki in križarji je že v prvih letih nastalo medsebojno nezaupanje in nasprotje. Knez Boemund je pisal papežu, naj jim dovoli, da se vojskujejo ne samo proti nevernikom, ampak tudi proti heretikom, Grkom in Jakobitom. V križarskih voditeljih je že takrat dozorela misel, da je najprej treba podjarmiti Grke, zatreti razkol in latinizirati Carigrad; šele potem se bodo mogli s popolnim uspehom boriti proti nevernikom [1]. Grki so spoznali nevarnost, zato se je v križarskih vojskah medsebojno nasprotje med vzhodom in zapadom do skrajnosti poostrilo.

V XII. stoletju se je med zapadnimi knezi večkrat vzbudila želja po osvojitvi Carigrada. Papeži so tem načrtom večinoma ostro nasprotovali; le redko so se dali pridobili za to misel, ki so ji mogli le v toliko pritrditi, v kolikor so v tem načrtu videli manjše zlo kakor je bil razkol in gospodstvo nevernikov. V 4. križarski vojski (1202 do 1204) so zapadni knezi osvojili Carigrad, postavili latinskega patriarha in mu podredili grško duhovščino. Papež Inocenc III. je najprej odločno nasprotoval osvojitvi Carigrada; po osvojitvi je bil pa tako navdušen nad zmago zapadnih knezov, da je Balduinu pisal: »Regnum Graecorum . . . a superbis ad humiles, ab inobedientibus ad devotos, a schismaticis ad catholicos iusto Dei iudicio est translatum [2].« Ko pa je videl, da križarji ne mislijo dalje iti, je bil z osvojitvijo Carigrada odločno nezadovoljen. Papežev legat v Carigradu je bil nasproti grškim obredom zelo toleranten. Inocenc III. ni zahteval izpremembe obreda; lateranski cerkveni zbor (1215) je potrdil grški obred. S tem

---

univerzalne politike; verskim motivom Norden ne priznava posebne vrednosti; razkol je povzročila politika in le krepka politika bi mogla biti podlaga unije. Sicer pa je knjiga trezno pisana.

[1] Norden (str. 50—70) obsoja Urbanovo stališče in misli, da bi bil moral papež s križarji najprej zasesti Carigrad in Grke prisiliti k uniji; ker Norden verskih motivov sploh nič ne ceni, zato tudi ne razume, da se s silo (posebno proti ponosnim Grkom) lahko pomnoži medsebojno nasprotje, ne pa doseže unija.

[2] Norden 167.

je bila dana podlaga za prakso rimske kurije pri pogajanjih za zedinjenje[1]. A zapadni knezi niso bili tako tolerantni; za grško kulturo in grški obred niso imeli nobenega zmisla. S svojimi krutostimi in z nasilnim latiniziranjem so v Grkih vzgojili fanatično sovraštvo proti vsemu zapadnemu in latinskemu.

Grški narod je bil utrjen v razkolu. Grški cesarji so bili pa še vedno pripravljeni za unijo in za zvezo z zapadom, ker so vedeli, da je to edina rešitev za Grke. Mihael VIII. Paleolog (1259—1282) je l. 1261. osvojil Carigrad in izpodrinil Latince, a kot previden diplomat je iskal zveze z Rimom, da bi se zavaroval nasproti novim zapadnim napadom in dobil podporo proti drugim sovražnikom Bizanca[2]. Papež Gregor X. (1271—1276) je bil posebno vnet za unijo in je povabil Grke na lionski cerkveni zbor (1273); Grki so sprejeli papeževe pogoje in se zedinili z rimsko cerkvijo (1274). Steber lionske unije je bil učeni in značajni patriarh Janez Bekkos; sam je bil odkritosrčno vnet za unijo in je mnogo Grkov za njo pridobil. Vendar se je unija le umetno vzdrževala, ljudstvo ji je nasprotovalo. Na zapadu je papež krotil svoje narode, na vzhodu pa cesar. Zapadni knezi se nikakor niso dali odvrniti od svojih načrtov. Karol Ažuvinski je hotel osvojiti Carigrad; papeža Nikolaj III. (1277—1280) in Martin IV. (1281 do 1285) sta bila njegova zaveznika in Grkom manj naklonjena. Ob koncu l. 1282. in v začetku l. 1283. je bila unija uničena, partriarh Bekkos odstavljen. Bekkos je objokoval svojo domovino, ker je videl, da se ne da več rešiti; bilo je prepozno, vera je opešala, razsodnost je skoraj izginila. Mnogi Grki so že trdili, da je razkol opravičen, ker je že tako star[3].

V XIV. stoletju so grški cesarji zopet iskali pomoči pri papežih. Papeži so kot pogoj zahtevali unijo. Cesar Janez V. je l. 1369. v Rimu sprejel unijo, a zapadne pomoči ni bilo. Grki so lahko spoznali, da je zapadna pomoč zelo nezanesljiva. V skrajni stiski se je država še enkrat zatekla na zapad po podporo. Pod vplivom cesarja Janeza VIII. (1425—1448) so nekateri grški škofje podpisali unijo florentinskega cerkvenega zbora (1439). A grško ljudstvo, duhovščina in menihi so uniji tako nasprotovali, da je v Carigradu niso mogli razglasiti. Šele l. 1452. jo je pod cesarjevim varstvom v Carigradu promulgiral tedanji rimski kardinal Izidor (metropolit kievski). Ljudstvo je bilo tako fanatično, da se je ogibalo Sofijine cerkve, v kateri je bila unija razglašena; vse je vpilo, da je boljše turško gospodstvo

[1] Norden 187.

[2] Gelzer, Byzant. Kaisergeschichte (v Krumbacherjevi Gesch. der byzant. Litteratur) 1051—1053.

[3] Hergenröther, Photius III 820.

kakor papeški in latinski jarem. L. 1453. je padel Carigrad. Grški patriarhi so postali sužnji turške vlade. Turška vlada je spoznala, da so grški patriarhi dobri zavezniki njenega despotizma; zato je rada podpirala razkolnike nasproti katoličanom. S pomočjo turške vlade se je vzdrževala grška cerkev v turškem cesarstvu; s turško pomočjo se je borila proti katoličanom in izpodrivala domače duhovstvo pri Srbih in Bolgarih. V cerkvi je zavladal formalizem in puhli fanatizem, versko življenje je propadalo[1].

Po padcu Carigrada so Rusi postali odločilen element v vzhodni cerkvi. Papeži so to takoj spoznali in so se pri vsaki priliki z veliko in plemenito ljubeznijo obračali k Rusom, da bi jih priklicali nazaj v naročje katoliške cerkve. Kakor so papeži v križarskih vojskah iskali zveze z Grki, da bi se zapad in vzhod složno boril proti nevernikom, tako so sedaj cerkveno zedinjenje in prijateljsko zvezo med zapadno Evropo in Rusijo imeli za glavni pogoj uspešnega boja proti Turkom. Cela stoletja so se papeži trudili, da bi se Rusija cerkveno in politično združila z zapadno Evropo. Od tega idealnega cilja jih ni odvrnil noben neuspeh in nobena izpremememba političnega položaja[2].

Rusi so v X. stoletju sprejeli krščanstvo iz Bizanca, dasi so že prej med njimi delovali nekateri latinski misijonarji. V XI. stoletju, ko je bil grški razkol končno dovršen, so bili Rusi odvisni od Grkov. Od konca XI. stoletja pa do l. 1237. so bili vsi ruski metropoliti (24) razen dveh Grki, iz Carigrada poslani v Rusijo. Rusi se formalno nikoli niso ločili od Rima; a njih zveza s Carigradom jih je sama po sebi odtrgala od Rima in vzgojila v razkolu. Papeži bi bili Ruse že v X. stoletju radi tesneje združili z Rimom (poslanci papeževi v Korzunu [Cherson] l. 989. in Vladimirjevi v Rimu l. 992. in 1001), a Rusi so vendar ostali v zvezi s Carigradom. Leta 1054. so bili Rusi ne-

[1] Vse to objektivno popisuje ruski zgodovinar A. P. Lebedev, Istorija grekovostočnoj cerkvi pod vlastiju Turok[2]. Peterburg 1904 (gl. »Slav. l. theol.« 1900, 33—37).

[2] Glavni viri za zgodovino poizkusov zedinjenja z Rusijo so:

A. J. Turgenev, Historica Russiae Monumenta. 2 zv. Peterburg 1841/2.

A. Possevini S. J., Moscovia et alia opera. Coloniae Agr. 1587.

A. Theiner, Monuments historiques relatifs aux règnes d' Alexis Michaelowitch, Féodor III. et Pierre le Grand. Rim 1859.

E. Golubinskij, Istorija Russkoj cerkvi. 2 zv. (3 deli) Moskva 1900/4.

P. Pierling, La Russie et le Saint-Siège. 4 zv. Paris 1896—1907.

Pierlingovo delo je v vsakem oziru najboljše svoje vrste. Pierling dobro pozna vse zapadne in vse ruske vire o tem vprašanju; porabil je mnogo rokopisnih virov. Ob koncu vsakega zvezka so podrobno navedeni vsi dotični viri in vsa literatura. Pierlinga tudi v Rusiji visoko cenijo.

Gl. F. Grivec, De unionis cum Russia conatibus (v Acta I. Conventus Velehradensis 45—55).

odvisni od Carigrada (njih tedanji metropolit je bil izvoljen neodvisno od Carigrada), l. 1091. so neodvisno od Grkov uvedli praznik prenešenja ostankov sv. Nikolaja, a to še ni dokaz za zedinjenje z Rimom. V prvi polovici XII. stol. so jih na zapadu prištevali med razkolnike[1]. L. 1207. jih je Inocenc III. kot razkolnike vabil k zedinjenju[2]. Tako tudi Honorij III. (1227) in Gregor IX. (1231)[3]. Inocenc IV. je l. 1248. pisal knezu Aleksandru Nevskemu prijazno pismo, v katerem omenja, da je njegov (Aleksandrov) oče Jaroslav umrl zedinjen z rimsko cerkvijo; tudi njega pozivlja k zedinjenju[4]. Unija gališkega kneza Daniela (okoli l. 1250.) ni bila niti odkritosrčna niti trajna[5]. — Do XIII. stoletja so bili Rusi sploh dosti prijazni in tolerantni nasproti Latincem. Razkol se je utrdil sredi XIII. stol., ko se je grško sovraštvo proti Rimu tudi med Rusi vkoreninilo, in ko se je po mongolskih napadih pretrgala zveza z zapadom. Oni maloštevilni Grki, ki so bili še v XIII., XIV. in XV. stoletju vneti za unijo z Rimom, niso imeli nobenega vpliva na Ruse. Zato so bili Rusi (Moskva) ob florentinskem cerkvenem zboru uniji še bolj nasprotni kakor Grki; one Grke, ki so podpisali unijo, so imeli v Moskvi za odpadnike, začeli so se zavedati, da je sedaj Moskva edina zastopnica nepokvarjenega pravoslavja. Padec Carigrada so smatrali za božjo kazen nad Grki. Moskva je postala še bolj ponosna, imenovala se je tretji nepremagljivi Rim[6].

Florentinska unija je bila znana tudi v Moskvi. Tedanji ruski (kievski) metropolit Grk Izidor je bil v Florenci eden najzvestejših zagovornikov unije. Moskovski veliki knez in moskovska duhovščina je unijo zavrgla. Izidor se je s težavo rešil in bežal iz Rusije. V Kievu je bila unija bolj prijazno sprejeta; to je bilo povod, da se je ustanovila nova moskovska metropolija. Kievski metropoliti so bili do konca XV. stoletja večinoma zedinjeni z Rimom; a ta unija je bila zelo slaba in le bolj navidezna, brez prave opore v duhovščini in ljudstvu. Kiev (Rusini) je takrat spadal k Poljski. Poljakom florentinska unija, delo Evgena IV., ni bila simpatična, ker so bili pristaši tedanjega protipapeža Feliksa V. Ko bi bili Poljaki unijo s pravo gorečnostjo podpirali, bi se bila v Kievu gotovo trajno ohranila.

V drugi polovici XV. stoletja je bilo občevanje med Rimom in Moskvo zelo pogostno. Rimski papeži so upali, da bodo moskovske

---

[1] Gl. pismo sv. Bernarda do krakovskega škofa Mateja pri Turgenevu I v predgovoru.

[2] Turgenev I 3-4 (n. 3). — [3] Turgenev I 20 in 30.

[4] Turgenev I 68—69. — [5] Turgenev I 61—62 in 84—85.

[6] Ruski menih Filotej (okoli l. 1520—1530) je navdušeno nagovoril svojo domovino z besedami: »Dva Rima pali, tretij — Moskva stoit, a četvertomu ne byt'« Gl. Makarij, Istorija Russkoj cerkvi VII (Ptb. 1874) 401.

kneze pridobili za skupen boj proti Turkom; za politično in cerkveno zvezo so jim bili pripravljeni dati različne ugodnosti in časti (kraljevsko krono). V Rimu so bili o Moskvi slabo poučeni in preveč optimistični. Vsi poizkusi zedinjenja ob koncu XV. in v začetku XVI. stoletja so bili brez podlage in brez uspeha. Rusi se niso branili prijateljske diplomatične zveze s papežem, ker so videli, da ima papež velik ugled med zapadnimi knezi; zveza z zapadom jim je bila potrebna, da bi mogli dobiti raznih učiteljev in rokodelcev ter tako Moskvo politično povzdigniti in okrepiti, a cerkvenemu zedinjenju so odločno nasprotovali.

Pod Ivanom Groznim[1] (1547—1584) se je začela še tesnejša zveza z zapadom. Janez Schlitte, nemški kolonist v Moskvi, je bil (1547) od Ivana Groznega poslan v Nemčijo, da bi tam dobil raznih rokodelcev in učiteljev za Moskvo. Schlitte je videl, da so v Rimu in v Nemčiji vneti za politično in cerkveno zvezo z Moskvo; lahkovernost rimske in nemške diplomacije je izrabil, da je na sleparski način nastopal kot poslanec Ivana Groznega za cerkveno zedinjenje. Rimski papež in nemški cesar sta bila pripravljena moskovskega kneza priznati za kralja, ako se zedini s katoliško cerkvijo. Poljski kralj Sigismund je celo akcijo preprečil (l. 1552); to je sicer storil iz sebičnega političnega namena, a dobri stvari gotovo ni škodoval. Sploh nikakor ni resnično, da bi se bili moskovski Rusi zedinili, ako bi bil moskovski knez od papeža dobil kraljevsko krono.

Po tridentinskem cerkvenem zboru so papeži začeli še bolj vztrajno delati za zvezo vseh krščanskih knezov, cerkveno zedinjenje Moskve z Rimom in skupno vojsko proti Turkom. — Leta 1572. je Ivan Grozni nastopil (brez uspeha) kot kandidat za poljsko kraljevsko krono; v Rimu so upali, da bi bila njegova izvolitev v korist katoliške cerkve, a so se gotovo motili. L. 1575. je v Moskvo odpotovalo sijajno avstrijsko poslanstvo (med njimi naš rojak Ivan Kobencelj), da bi Moskvo pridobili za politično zvezo z Avstrijo; govorili so tudi o uniji. Optimizem avstrijskega poslanstva je bil brez podlage.

V vojski, ki se je l. 1579. vnela med Poljsko in Moskvo se je papežu ponudila lepa prilika, da vpliva na Moskvo. Silni poljski kralj Štefan Báthory je sklenil osvojiti Moskvo, da bi se mogel potem z vso silo obrniti proti Turkom, — podobno kakor so ob križarskih vojskah nekateri zapadni knezi osvojitev Carigrada smatrali za pogoj uspešne vojske proti nevernikom. Ivan Grozni je v veliki stiski prosil rimskega papeža za posredovanje. Papež je poslal spretnega in učenega jezuita Antona Possevina, ki je posredoval, da se je leta 1582. skle-

[1] Gl. F. Grivec, Ivan Grozni in Rim (Čas 1907); tam so navedeni vsi viri.

nil mir med Moskvo in Poljsko. Papežev ugled se je v Moskvi zelo povzdignil. Possevin ni dosegel unije; le toliko je dosegel, da so smeli katoliški naseljenci v Moskvi imeti katoliškega duhovnika, kar gotovo ni brez pomena. Največje važnosti pa je Possevinovo poslanstvo zato, ker je Possevin prav do dna proučil moskovski značaj in moskovsko politiko ter spoznal globoke korenine razkola. Spoznal je, da se unija ne da doseči v enem dnevu ali z enim poslanstvom ali cerkvenim zborom; za unijo je treba delati dolgo, vztrajno in potrpežljivo, sploh na oni način kakor so pravi krščanski apostoli vedno širili krščansko vero. Ako bi bili po florentinskem cerkvenem zboru začeli med Grki s podrobnim misijonskim delom, s poučevanjem ljudstva in z vzgojo dobrih misijonarjev in duhovnikov, ne bi bil mogel en sam Evgen Efeški porušiti unije. Possevin je delo za unijo pojmoval popolnoma pravilno, njegove ideje imajo še zdaj svojo vrednost; le o vzhodnem obredu ni pravilno sodil. Zanimivo je, da je Possevin spoznal pomen katoliških Slovanov; priporočal je, naj se med zapadnimi Slovani, v Olomucu ali v Pragi ustanovi rusko semenišče. Jezuitom je svetoval naj bi se radi učili ruskega jezika, da bi mogli z besedo in s pismom med Rusi širiti katoliške ideje in tako pripravljati pot za zedinjenje[1]. Spoznal je, da morejo na Moskvo najlaže vplivati Rusini v tedanji Poljski. Zato se ni bal izreči obsodbe nad dotedanjo rimsko taktiko, ki je vse pričakovala od političnih zvez z Moskvo, poljsko Rusijo pa prezrla. Na svojem potovanju skozi Poljsko je poljske jezuite opozoril na Rusine in jim priporočil, naj začno apostolsko delo za cerkveno zedinjenje Rusinov. Z gotovostjo smemo trditi, da ima Possevin zasluge za rusinsko unijo, ki se je uresničila ob koncu XVI. stoletja.

Po tridentinskem cerkvenem zboru se je poživilo krščansko življenje in krščanska gorečnost. Med Poljaki, ki so se prej gotovo premalo zavedali svojega poslanstva kot zastopniki katoliške cerkve v vzhodni Evropi, so jezuitje z veliko gorečnostjo delali za utrjenje in razširjenje katoliške vere. S slovesno službo božjo, z navdušenimi govori, v šolah in spisih so vnemali ljudstvo za katoliško vero. Duša vsega dela je bil največji poljski cerkveni govornik Peter Skarga S. J., ki je katoličane navdušil za apostolsko delo med razkolniki in za to delo pridobil duhovščino, plemstvo in kralja. Leta 1595. in 1596. je večina maloruskih škofov sprejela unijo (v Brestu). Bilo je še mnogo dela in mnogo bojev, a unija se je v bojih utrdila. Sedanji gališki Rusini so se šele 100 let pozneje zedinili (Premisl l. 1691. in Lvov l. 1700). Mnogo Rusinov je še ostalo v razkolu, posebno kozaki so bili vedno fanatični nasprotniki unije. Vseh zedinjenih Rusinov je bilo gotovo okoli 10 milijonov.

[1] Vse to nam Possevin opisuje v svoji knjigi »Moscovia«; gl. Čas 1907, 450 sl.

V XVII. in XVIII. stoletju je v vednih bojih in neredih verska gorečnost med Poljaki pešala. Mlada unija pri Poljakih ni imela potrebne opore in pomoči; mnogi Poljaki so smatrali unijo le kot prehodno stanje in kot sredstvo za latinizacijo in polonizacijo. Kljub vsem težavam se je unija še vzdrževala. V tem je najboljši dokaz, da unija ni bila umetna, ampak da je imela svojo podlago v prepričanju ljudstva in duhovščine. Kolikor bolj je propadala Poljska in pešala katoliška cerkev med Poljaki, toliko bolj je pešala tudi unija; zakaj brez opore rimsko-katoliških sosedov, ki morajo tvoriti most med vzhodno in zahodno cerkvijo, unija ne more trajno uspevati. A vendar je maloruska unija pokazala veliko žilavost in veliko življenjsko silo. Niti največja ruska nasilja je niso mogla popolnoma uničiti. L. 1875. je bila končno formalno uničena zadnja uniatska škofija Holm, a v srcih uniatov se je unija še ohranila. Ko je l. 1905. ruska vlada dovolila večjo versko svobodo, je okoli 200.000 bivših uniatov prestopilo v rimsko-katoliško cerkev, ker grško-katoliški obred v Rusiji še ni dovoljen. Prestop bivših uniatov k latinskemu obredu in s tem združena polonizacija Rusinov sicer ni v toliko korist katoliški cerkvi kakor bi bila obnovitev unije v Rusiji; a vendar nam je dokaz za veliko žilavost unije, ki je uniate tako utrdila, da so pripravljeni rajši zapustiti svoje narodno-obredne kakor pa svoje versko-cerkvene tradicije. Da bivši uniati prestopajo v latinstvo, tega je kriva ruska vlada, ki nikakor ne dovoli grško-katoliškega obreda. — V Galiciji se je unija stanovitno ohranila; gotovo ne iz političnih ozirov, ampak iz prepričanja. —

V Moskvi so se ob koncu XVI. stoletja izvršile velike izpremembe. L. 1584. je umrl Ivan Grozni. Njegov naslednik je bil slabotni Feodor; namesto njega so vladali bojarji. Na Poljskem so se začeli zanimati za načrt, kako bi na miren način združili Poljsko in Moskvo pod enim poljskim vladarjem. Štefan Báthory je spoznal, da to ne bi bilo mogoče: zato je sklenil z vojsko osvojiti Moskvo in skozi Moskvo korakati v Carigrad. Tega drznega načrta ni mogel izvršiti († 1586). Po Báthoryjevi smrti je moskovski veliki knez zopet nastopil kot kandidat za poljsko krono. Občevanje med Moskvo in Poljsko je bilo zelo pogostno; tudi iz Rima so papeži pošiljali svoje poslance v Moskvo. L. 1595. je prišel v Moskvo papežev poslanec Hrvat Aleksander Komulović[1]. V Moskvi je bilo toliko nestalnosti in zmešnjav, da so bili še bolj nezaupni proti zapadu. L. 1603. je nastopil Lažidimitrij, ki je varal Poljake, zapadno Evropo, Rim in Moskvo. V zvezi

[1] Cf. Pierling, Novi izvori o Komuloviću (Starine Jugoslav. akademije XVI. Zagreb 1885); Pierling-Rački, Komulovića izvještaj i listovi (Starine XIV. Zagreb 1882).

s Poljaki in v prijateljstvu z Rimom je osvojil Moskvo (1605), a že l. 1606. je bil umorjen. Poljaki so se še nadalje vmešavali v moskovske državne zadeve. L. 1610. so celo osvojili Moskvo, a l. 1612. so bili pregnani. Vse te zmešnjave, združene s papeževim posredovanjem in poljskim vmešavanjem so v Rusih vzbudile fanatično sovraštvo proti Poljakom in Rimu, podobno kakor je nekdaj Grke razdražilo latinsko cesarstvo v Carigradu. Zveza z Rimom in s Poljsko je bila dolgo pretrgana. Od l. 1589. je imela Moskva svojega patriarha; to je Ruse še bolj potrdilo v zavesti cerkvene neodvisnosti in še bolj tesno združilo cerkev in državo.

V dolgi vojski med Poljsko in Moskvo (od l. 1654) se je začelo zopet razpravljati o zvezi med Poljsko in Moskvo in o zedinjenju Moskve z rimsko cerkvijo. Uspeha ni bilo. L. 1684. sta se v Moskvi naselila dva jezuita kot dušna pastirja za katoliške naseljence v Moskvi. Občudovanja vredno je delovanje hrvatskega duhovnika Jurija Križaniča v Rusiji (1647—1676)[1].

Za Petra Velikega se je začela tesnejša zveza med Rusijo in med zapadno Evropo. Peter je gotovo spoznal kulturni pomen katoliške cerkve. Najbrže je nekoliko časa res mislil na tesnejšo zvezo s katoliško cerkvijo, da bi pospešil svoje reformno delo. A njegovi glavni zapadni svetovavci so bili protestantje. Sam za svojo osebo gotovo ni mislil na zedinjenje. V Rimu in sploh na katoliškem zapadu so bili prepričani, da je Peter Veliki naklonjen katoliški cerkvi. Ko se je Peter mudil na Dunaju (1698), se je hotel kardinal Kollonics po papeževem naročilu ž njim pogajati zaradi unije. Peter je moral z Dunaja nagloma odpotovati, ker so se uprli »Strelci«; ob enem je ruska duhovščina hujskala ljudstvo, češ da hoče Peter postati »latinec«. V Parizu (1717) se je nameraval nuncij Bentivoglio s Petrom pogajati o zedinjenju, a Peter se o tej stvari ni hotel dogovarjati. Tudi profesorji pariške Sorbonne bi bili Petra radi pridobili za unijo in so še celo desetletje ostali v zvezi z Rusijo. Peter se je čutil zadosti močnega, da je rusko cerkveno vprašanje rešil nasilno in cerkev podvrgel državi; ruska cerkev še sedaj vzdihuje v jarmu Petrove »reforme«, ki glede na cerkev gotovo ni bila srečna. V dobi Petra Vel. je bilo velikega pomena delovanje jezuitov, ki so s svojim učnim zavodom v Moskvi zelo vplivali na rusko inteligenco. Od te dobe so se ohranile katoliške tradicije v nekaterih ruskih plemiških rodovinah (Galicin, Golovin, Gagarin etc.). Jezuitje sami so bili mnenja, da Rusija še nikoli ni bila tako pripravljena za unijo kakor takrat[2]. Žal, da so bili jezuitje l. 1719. pregnani iz Rusije.

[1] Pierling, La Russie et le S. Siège IV 1—39; Bělokurov, Jurij Križanič. Moskva 1901. — [2] Theiner 403—405.

V začetku XIX. stoletja je imela katoliška cerkev velik vpliv na rusko inteligenco. Jezuitje so imeli v Rusiji mnogo svojih zavodov (vseh članov jezuitskega reda v Rusiji je bilo takrat okoli 350); Aleksander I. je bil jezuitom naklonjen. »Odlične dame so v trumah prestopale v katoliško cerkev. V jezuitskih zavodih so se vzgajali ruski mladeniči iz najodličnejših in najvplivnejših rodovin, n. pr. Orlovi, Benkendorf, Golicyni, Naryškini, Gagarini, Menšikovi, Volkonski, Šuvalovi, Rostopčini, Stroganovi, Poltoracki, Tolsti, Vjazemski i. dr. Ob enem so se vršile številne tajne konverzije«[1]. L. 1816. so bili jezuitje pregnani iz Peterburga; l. 1820. pa iz cele Rusije. Katoliška cerkev je s tem izgubila svojo glavno oporo v Rusiji. A v mnogih ruskih rodovinah so se še do danes ohranile katoliške tradicije. Car Aleksander I. je bil vedno prijazen katoliški cerkvi; zelo verjetno je, da je umrl kot katoličan (1825). Pierling je iz zgodovinskih dokumentov dokazal, da je imel Aleksander I. namen zediniti se s katoliško cerkvijo, potem pa odpovedati se prestolu[2]. Znamenito je delovanje genialnega ruskega filozofa Petra Čaadajeva, ki je dokazoval, da je Rusom v veliko nesrečo, ker niso bili zvezani z zapadno katoliško kulturo. Spisi Čaadajeva so se od l. 1829—1836 privatno širili med ruskimi izobraženimi krogi. L. 1836. je bilo objavljeno njegovo prvo »filozofsko pismo«; vladi se je zdelo tako nevarno, da je Čaadajeva razglasila za blaznega in ga postavila pod strogo policijsko in zdravniško nadzorstvo[3].

V drugi polovici XIX. stoletja sta ruska jezuita Martinov in Gagarin širila idejo zedinjenja Rusov s katoliško cerkvijo. V ta namen sta napisala mnogo znanstvenih in publicističnih spisov[4]. Njiju delovanje ni dobilo zadostne opore na zapadu; v Rusiji pa je skrajni absolutizem oviral delo za zedinjenje. — Velikega pomena je delovanje ruskega filozofa Vl. Solovjeva, ki je vprašanje o cerkvenem zedinjenju tako globoko pojmoval kakor še noben Rus pred njim. S svojo ostro polemiko je uničil vpliv skrajnih »slavjanofilov«, oboževavcev ruskega pravoslavja. Njegovi spisi o prepotrebni cerkveni svobodi na Ruskem in o zedinjenju niso ostali brez vpliva. L. 1886. in 1887. ruska cenzura ni dovolila, da bi se tiskalo in razširjalo njegovo delo »Istorija i budušč̌nost teokratiji« (Zagreb 1887). Sedaj je izšlo to za vprašanje o cerkvenem zedinjenju važno delo v njegovih zbranih spi-

[1] A. N. Pypin, Harakteristiki lit. mněnij (Ptb. 1890) 147.

[2] L' empereur Alexandre Ier est-il mort catholique. Paris 1901.

[3] A. N. Pypin, Harakteristiki 157—195.

[4] Glavno znanstveno delo Martinova je »Annus ecclesiasticus Graeco-slavicus« (Acta Sanctorum 59).

sih in se brez ovire lahko širi po Rusiji[1]. L. 1908. je v Peterburgu izšel I. zvezek »Pisem Vl. Solovjeva«; v tem zvezku so objavljena njegova pisma do hrvatskega zgodovinarja Račkega in do škofa Strossmayerja, kjer Solovjev podrobno opisuje svoje načrte in svoje delo za cerkveno zedinjenje in ovire ruske vlade. Ideje Vl. Solovjeva imajo sedaj svobodno pot po Rusiji, njegova slava živi in raste; zato je gotovo, da bodo njegove ideje o zedinjenju pridobivale vedno več privržencev med ruskim občinstvom. V najodličnejših in najizobraženejših ruskih krogih je znatno število prijateljev katoliške cerkve. Treba je le še večje verske svobode.

Rusini, naseljeni na severnem Ogrskem (vseh je okoli $^1/_2$ milijona) so se začeli okoli l. 1650. približevati h katoliški cerkvi. L. 1655. je bil od papeža potrjen prvi ogrski rusinski zedinjeni škof Partenij, podrejen ostrogonskemu (Gran) nadškofu. L. 1771. je bila ustanovljena samostojna rusinska škofija v Munkaču, l. 1818. pa druga rusinska zedinjena škofija v Prešovi (Eperies). Ogrski Rusini so sedaj skoraj vsi zedinjeni s katoliško cerkvijo; a mnogo se jih je pomadžarilo. — Ob koncu XVII. in v začetku XVIII. stoletja se je unija razširila med ogrskimi Rumuni. Zedinjeni Rumuni (nad 1 milijon) na Ogrskem so sedaj razdeljeni v 4 škofije.

Z ogrskimi Rusini so v cerkvenem oziru precej tesno združeni grško-katoliški Hrvatje, potomci razkolnih naseljencev in uskokov, ki so ob koncu XVI. in v začetku XVII. stoletja pribežali na hrvatsko ozemlje. Med srbskimi naseljenci na Hrvatskem se je začela unija širiti v začetku XVII. stoletja. Prvi zedinjeni škof je bil Simeon Vratanja (l. 1612), z naslovom svidniškega škofa (Svidnica). Unija se je utrdila pod gorečim škofom Pavlom Zorčićem (l. 1671—1685), ki je ustanovil grško-katoliško semenišče v Zagrebu, a prestati je morala še mnogo bojev in nevarnosti. Trdnejšo podlago je dobila, ko je bila ustanovljena samostojna grško-katoliška škofija v Križevcu (l. 1777); prej so bili zedinjeni škofje odvisni od zagrebškega nadškofa. Vlada je sicer podpirala unijo med Hrvati, a vendar hrvatska unija ni uspeh politike, ampak uspeh podrobnega misijonskega dela (jezuitje v XVIII. stol.); zato je trdna in solidna, dasi maloštevilna (okoli 30.000)[2]. — Srbe v Dalmaciji je hotela avstrijska vlada iz političnih ozirov prido-

---

[1] Zbrani spisi Solovjeva so izšli pod naslovom »Sočinenija Vl. Solovjeva« v 9 zvezkih (Peterburg 1901—1907). — Solovjev († 1900) je dve leti pred svojo smrtjo tajno formalno prestopil v katoliško cerkev (to sem zvedel iz privatnega vira iz krogov prijateljev Solovjeva); prej tega ni storil, ker je bil prepričan, da to ni potrebno.

[2] Glavni vir za unijo med ogrskimi Rusini, Rumuni in med Hrvati je N. Nilles S. J., Symbolae ad illustrandam historiam eccl. orient. 2 zv. Oeniponte 1885.

biti za unijo. Šibeniški razkolni škof Benedikt Kraljević je l. 1818. začel podpirati avstrijsko vlado. L. 1819. so ustanovili uniatsko semenišče in poklicali 4 rusinske duhovnike iz Galicije za profesorje. L. 1821. so fanatični Srbi enega rusinskega duhovnika (kanonika Stupinskega) zavratno umorili, enega pa smrtno ranili; napad je prav za prav veljal škofu Kraljeviću, ki je po tem dogodku pobegnil v Benetke. L. 1831. so se razkolni župniki dalmatinskih župnij Krička, Baljke in Vrlica zedinili s katoliško cerkvijo. Te tri uniatske župnije še sedaj životarijo in štejejo vse skupaj samo 72 vernikov[1].

Razni srbski in črnogorski knezi in škofje so bili večkrat v zvezi s papeži in prijazni katoliški cerkvi, a trajne unije ni bilo nikoli. Črnagora je prišla v XVIII. stoletju popolnoma pod ruski vpliv, zato se ni dala pridobiti za zedinjenje. L. 1886. se je med Črnogoro in Rimom sklenil konkordat; obenem se je ustanovila katoliška barska nadškofija podrejena naravnost Rimu[2].

Najmlajša unija je bolgarska, dasi ima prav za prav staro zgodovino. Bolgari so bili že v IX. stoletju v tesnejši zvezi z Rimom. Pozneje so z Grki vred zašli v razkol. Leta 1204. so se iz političnih ozirov za nekoliko let združili z Rimom. Florentinsko unijo je podpisal tudi bolgarski metropolit (Trnovo) Ignacij. Pod turškim jarmom (od l. 1444) so med Bolgari vedno delovali latinski misijonarji (frančiškani), ki so izpreobrnili nekoliko krivovercev (bogomili, pavličani) in oskrbovali pastirstvo med maloštevilnimi naseljenci (trgovci) latinskega obreda. V XVII. stol. so nekateri (morebiti 4) bolgarski nadškofje (Ohrida) sicer bili v zvezi z Rimom, a o pravi uniji ni govora; Bolgari so bili preveč odvisni od turške vlade in od carigrajskega patriarha. V XIX. stol. so se Bolgari narodno in politično probudili. Bolgarski rodoljubi so upali, da bi jim unija pripomogla do svobode. Zato so se l. 1860. in 1861. združili z Rimom. V nekoliko dneh se je okoli 60.000 Bolgarov pridružilo uniji; unija se je naglo širila po vseh bolgarskih pokrajinah. Toda unija ni imela prave podlage, ljudstvo ni bilo poučeno, ni bilo niti misijonarjev niti navadnih duhovnikov niti zanesljive hierarhije. Ruski in angleški agitatorji so s svojim hujskanjem proti latinstvu brez posebnega truda razburili ljudstvo in uničili unijo. Prvi zedinjeni škof Jožef Sokolski je že l. 1861. odpadel in izginil v Rusijo. Ostanke unije so rešili francoski lazaristi, katerim so se pridružili poljski resurekcionisti in francoski assumpcionisti. Leta 1894. je bolgarski eksarhat (z bolgarsko sinodo vred vrhovna cerkvena oblast nad vsemi razkolnimi Bolgari) napravil velikansko agitacijo med

[1] N. Milaš, Pravoslavna Dalmacija (Novi Sad 1901) 595.
[2] Marković, Slaveni i pape II (Zagreb 1904) 280—462.

bolgarskimi uniati v Macedoniji. Od 30.000 uniatov jih je ostalo komaj 8000; odpadlo je tudi mnogo duhovnikov. Apostolski vikar Mladenov sam je pri tej priliki izgubil zaupanje v Rimu; poklicali so ga v Rim, kjer še sedaj živi. Te katastrofe so bili najbrže krivi tudi tuji misijonarji, ki se niso zadosti prilagodili Bolgarom. V nekoliko letih se je unija zopet okrepila; sedaj šteje okoli 20.000 vernikov in lepo napreduje [1]. V kneževini (oziroma v carstvu) Bolgariji je okoli 15.000 katoličanov latinskega obreda. Koliko je tam uniatov, nisem mogel dognati; najbrže jih ni veliko [2]. Sedanji knez (oziroma car) je katoličanom naklonjen [3].

O zgodovini zedinjenja raznih neslovanskih vzhodnih kristjanov (Kaldejci, Grki, Grko-Melkiti, Armenci, Kopti, Jakobiti) tukaj ne morem govoriti, ker bi bilo preobširno. Njih pomen (če morebiti izvzamemo Grke) je tako neznaten in njih število je v primeri z vzhodnimi Slovani tako majhno, da se lahko reče, da je usoda vzhodne cerkve in rešitev vzhodnega cerkvenega vprašanja odvisna od Slovanov. Vzhodni Slovani so — kakor je rekel A. Palmieri [4] — nevarnost in nada katoliške cerkve.

Kakor se je krščanska vera v različnih dobah na različne načine širila, tako se je rimsko-katoliška cerkev v raznih stoletjih na različne načine trudila za zedinjenje vzhodne cerkve. Zadnji trije papeži, Pij IX., Leon XIII. in Pij X. so ostali zvesti tradicijam svojih prednikov. Pij IX. je l. 1848. poslal prijazno okrožnico vzhodnim nezedinjenim patriarhom in škofom. Dobil je neugodne odgovore. L. 1868. je po svojih odposlancih vabil vzhodne patriarhe in škofe na vatikanski koncil. Brez uspeha; mnogi papeževega pisma še v roko niso hoteli vzeti. Leon XIII. je izdal (l. 1880) okrožnico »Grande munus«, v kateri slavi sv. Cirila in Metoda in potrjuje slovansko bogoslužje.

V Jeruzalemu se je l. 1893. vršil evharistični shod, da bi se vzhod ob ljubezni evharističnega Jezusa vnel za zedinjenje. Lepa okrožnica »Praeclara gratulationis« (l. 1894) vabi vzhodne kristjane, da se zdru-

---

[1] Najboljši pregled o bolgarski cerkveni zgodovini je spisal francoski asumpcionist S. Vailhé v »Dictionnaire de théologie catholique« II (Paris 1904) 1174—1236 (članek »Bulgarie«).

[2] Na sedanjem bolgarskem ozemlju imajo asumpcionisti 5 slovanskih župnij, oziroma misijonskih postaj: Plovdiv, Mostratli, Jamboli, Slivno, Varna. Gl. Missionen der Augustiner von M. Himmelfahrt 1908/9.

[3] Za zgodovino vseh Jugoslovanov grškega obreda je najboljše delo J. Marković, Slaveni i pape. 2 zv. Zagreb 1903/4. Marković tukaj obširno in dobro piše tudi o ruski cerkvi, a s Pierlingom se nikakor ne more meriti. Oddelek o Srbih (II 280—462) hvali celo srbski cerkveni zgodovinar R. M. Grujić (Bog. Glasnik 1905 I 463-465, cf. Slav. l. theol. 1905, 282) in ga priporoča srbskim zgodovinarjem.

[4] Bessarione IX (1901) 436.

žijo s katoliško cerkvijo in jih zagotavlja, da hoče rimska cerkev vedno spoštovali vzhodne obrede; isto potrjuje apostolska konstitucija »Orientalium dignitas« (1894). Leon XIII. je ob enem skrbel za povzdigo študij o vzhodni cerkvi. Poživil je razne vzhodne kolegije v Rimu; obnovil grško semenišče sv. Atanazija in ustanovil rusinski kolegij. Pij X. je ob proslavi 1500letnice smrti sv. Janeza Zlatousta (l. 1907. in 1908) pokazal svojo naklonjenost do vzhoda in svoje hrepenenje po zedinjenju vzhodnih kristjanov.

Zgodovina katoliške je torej zgodovina razširjevanja krščanske vere in zgodovina neprestanega dela za zedinjenje vzhodne cerkve. Papeži so se vedno zavedali, da posebno njim veljajo besede Kristusove »Učite vse narode«, ker so vrhovni poglavarji katoliške, t. j. vesoljne cerkve. Večkrat so bili razočarani, večkrat so bili grdo prevarani, a vendar niso nikoli nehali vzhodnih kristjanov klicati nazaj v naročje katoliške cerkve, ker so vedeli, da s tem izpolnujejo naročilo Kristusovo in izvršujejo svojo katoliško dolžnost.

III.

Sedanje stanje vzhodnega cerkvenega vprašanja in sedanje delo za zedinjenje.

Grki so za svojo veliko krivdo pretrpeli velike kazni in mnogo nesreč. Velik del nekdanje grške cerkve je opustošen in uničen. Svoje velike izgube je vzhodna cerkev nekoliko nadomestila s tem, da je svoj vpliv raztegnila na vzhodne Slovane. Grki, ki so sami krivi razkola, so izgubili prvenstvo v vzhodni cerkvi; težišče vzhodne cerkve se je preneslo med mladostne vzhodne Slovane, ki po tuji krivdi živijo v razkolu. Vzhodno cerkveno vprašanje je sedaj tem važnejše, ker je združeno z usodo vzhodnih Slovanov, ki jim ne moremo odrekati prihodnosti.

Vseh kristjanov vzhodnega obreda je nad 110 milijonov; od teh je le okoli $5^1/_2$ milijona zedinjenih s katoliško cerkvijo, med njimi okoli 4 milijone zedinjenih Slovanov. Nehote se vprašamo, ali ni to premalo, če pomislimo, da se že stoletja dela za zedinjenje? Res majhno število, a vendar nam to ne more biti v dokaz, da je brezuspešno vsako delo za zedinjenje. Iz zgodovinskega pregleda o poizkusih zedinjenja je razvidno, da imajo neuspehi svoj vzrok ne samo v trdovratnosti razkolnikov, ampak tudi v drugih okoliščinah, ki se dajo ali po našem prizadevanju izpremeniti ali pa morajo polagoma same po sebi prenehati. Zato je delo za zedinjenje pač težavno, a nikakor ne že a priori brezplodno.

V srednjem veku so bili rimski papeži v svojih idealnih težnjah po zedinjenju skoraj popolnoma osamljeni; na zapadu takrat niso imeli pravega zmisla za grške kulturne in cerkvene tradicije. Ob koncu srednjega veka se je kulturno obzorje zapadnih narodov razširilo, a opešala je verska gorečnost; zapadni izobraženci so začeli ceniti staro grško kulturo, a niso imeli stika s tedanjim grškim in slovanskim ljudstvom in s tedanjo vzhodno duhovščino. Kakor reforma verskega življenja na zapadu, tako tudi unija ni bila mogoča brez podrobnega misijonskega dela med ljudstvom in brez temeljito izobražene in v pravem cerkvenem duhu vzgojene duhovščine. Possevin je neustrašeno povedal zapadu (l. 1582), da unija zato ni imela uspeha, ker niso delali za njo z onimi sredstvi, s katerimi se je vedno širila in utrjevala krščanska vera. »Deus, qui ordinate omnia dispendat quique prius quam mundi conversionem aggressus est, triennium Apostolis et discipulis catechizandis insumpsit, neutrius negotii hactenus, non solum integrum exitum, sed ne progressum quidem iuste permisit, quoniam ad exemplar, quod nobis monstratum est in Christo, non omnia facta sunt.« [1]

Do najnovejšega časa se je vzdrževal predsodek, da je unija le prehodno stanje kot priprava za latinizacijo; celo Possevin in Skarga S. J. (ob koncu XVI. stol.), zelo izobražena in apostolska moža, nista zadosti cenila vzhodnega obreda [2]. Papeži so sicer vedno zastopali stališče, da se mora vzhodni obred ohraniti, a katoličani se v tem oziru niso popolnoma ravnali po rimskih navodilih. Šele Leon XIII. je dosegel, da je v teoriji in praksi zmagalo načelo: »Orient orientalcem!« Ni sicer resnično, da bi se razkolniki takoj zedinili, ako bi jim bilo zagotovljeno, da bodo ohranili svoj obred; gotovo pa je, da je strah pred latinizacijo znatna ovira zedinjenja. Solovjev in Strossmayer sta Leona XIII. opozorila na to točko in povzročila okrožnico »Praeclara gratulationis« (1894) in druge naredbe, ki dajejo vzhodni cerkvi poroštvo, da bo katoliška cerkev njen obred vedno spoštovala [3]. Med Poljaki sicer še ni popolnoma zmagalo načelo Leona XIII. in njegovih prednikov, a vendar se ni več bati, da bi pravi apostolski možje nasprotovali rimskim navodilom. Poljski časnikar in zgodovinar Dr. F. Koneczny je začel l. 1907. javno braniti misel, da je ohranitev vzhodnega obreda vzrok neuspehov unije [4]. Tako pač lahko govori časnikar, a pametno to stališče ni; taki nazori vzbujajo skrajno ogorčenje ne

[1] Moscovia 9.

[2] O obredu gl. temeljit članek v »Velegradskem Věstniku« (Praga 1909) str. 10—13.

[3] Pisma Vl. S. Solovjeva I (Ptb. 1908) 183—191.

[4] Vaterland 1907 št. 111 in razne št. »Swiata Słow.«

samo med razkolniki, ampak tudi med uniati[1]. Na ta način bi se le še povečeval prepad med vzhodom in zapadom. Dokler bo vzhodna razkolna cerkev še približno ohranila sedanji obseg in dokler se bo tam še vršila pravilna služba božja, toliko časa se mora skrbeti, da se v uniji ohrani čist vzhodni obred, ker sicer bi se katoličanom po pravici lahko očitalo, da povečujejo prepad med vzhodom in zapadom ter onemogočujejo unijo. Ako bi se imele kdaj izvršiti kake važnejše izpremembe v vzhodnem obredu, moramo odločilno besedo pri tem dati orientalcem; vsako drugačno postopanje je katoliški stvari škodljivo. Nekateri Rusi res prostovoljno prestopajo k zapadnemu obredu, a sedaj se to vrši samo zato, ker grško-katoliški obred na Ruskem ni dovoljen; tudi v prejšnjih stoletjih so Rusi in Rusini izmed plemstva in sploh višjih krogov prostovoljno prestopali k latinskemu obredu, ker niso imeli dosti stika z ljudstvom, a ne da se tajiti, da je to uniji zelo škodovalo in da je celo med treznimi Rusi vzbujalo še večje nezaupanje do vsega katoliškega. In kaj naj storijo izpreobrnjeni duhovniki na Ruskem?

Na jugu (med Bolgari, Grki i. dr.) se je pod Leonom XIII. začelo dosledno izvajati načelo: »Orient orientalcem!« Zapadni misijonarji (benediktinci v »Grškem kolegiju« v Rimu, asumpcionisti, lazaristi, razne redovnice), ki delajo za unijo so večinoma prestopili v vzhodni obred; posebno se trudijo, da bi orientalcem vzgojili dobrih domačih duhovnikov. Tako se je dosegla večja sloga med domačim duhovstvom in med zapadnimi misijonarji, in unija je dobila trdnejšo podlago med ljudstvom.

Velika ovira zedinjenja je bilo že od nekdaj nepoznavanje dejanskih razmer. Še pod Leonom XIII. so razni Tondiniji, Vannutelliji in Strossmayerji idealizirali vzhod in pripovedovali o bližnji uniji; nekoliko prijaznih fraz, ki so jih slišali od kakega Rusa ali Srba, jim je bil dokaz, da unija ni več daleč. Vannutelli je n. pr. l. 1892. potoval po Rusiji. Ruskih razmer ni dobro poznal, zato je iz navidezne prijaznosti Pobědonosceva i. dr. sklepal, da so Rusi pripravljeni za unijo. To je razglasil po časopisih. Pobědonoscev z Vannutellijevim pisanjem ni bil zadovoljen; zapadno-evropskim časopisom je poslal francosko izjavo, da je unija nemogoča, ker Rusi nikoli ne bodo priznali papeževega primata[2]. Površno poznavanje vzhodne cerkve in sedanjih vzhodnih razmer ne more biti podlaga delu za zedinjenje; potrebne so najtočnejše informacije o sedanjem stanju vzhodne cerkve. Leon XIII. je to spoznal in naročal katoliškim misijonarjem, naj mar-

[1] Niva, Lvov 1909, str. 184.
[2] Marković, Slaveni i pape I str. XVII.

ljivo proučujejo vzhodne razmere in zasledujejo vse pojave cerkvenega življenja na vzhodu. Z njegovo podporo se je vzgojilo znatno število dobrih poznavavcev vzhodnih cerkvenih razmer. Ob enem je zmagalo prepričanje, da je vzhodno cerkveno vprašanje veliko kulturno vprašanje, tesno združeno z narodnimi in kulturnimi tradicijami vzhodnih narodov.

Vzhodna cerkev je tesno združena z narodnimi in kulturnimi tradicijami vzhodnih narodov. Ako torej hočemo vplivati na vzhodno cerkev, moramo dobro poznati vzhodno kulturno in cerkveno zgodovino, vzhodno bogoslovsko literaturo in znanost. Tukaj se bogoslovski znanosti odpira obširno, malo znano in malo obdelano polje. Tudi svetna znanost (filologija, zgodovina, kulturna zgodovina) je spoznala važnost in zanimivost bizantinskih in sorodnih študij. Glavno glasilo za bizantinske študije je »Byzantinische Zeitschrift« (ustan. leta 1892); važen je ruski »Vizantijskij Vremennik« in »Izvěstija rusk. Arheologičeskago Instituta« v Carigradu. Na glavnih evropskih univerzah so ustanovljene posebne stolice za bizantinske študije; najslavnejša je v Monakovem (prof. K. Krumbacher, urednik »Byz. Zeitschrift«), kamor prihaja mnogo Grkov in Rusov. Od bizantinskih in sorodnih študij pričakuje zapadna znanost velikih kulturnih pridobitev; posamezne stroke so res že dobile novo lice, mnogo temnih problemov se je že pojasnilo. Pod vplivom teh študij se je obnovil stik med vzhodom in zapadom; stari predsodki se rušijo, narodi se zbližujejo. S pomočjo orientalskih študij si izkušajo razne države zagotoviti politični vpliv na vzhodne narode. Države podpirajo razne institute za vzhodne študije; razni narodi imajo svoje arheologične institute v Atenah (ti instituti so doslej pred vsem preiskovali spomenike klasične kulture, v novejšem času se zanimajo tudi za poznejšo grško kulturo), Rusi imajo velik in slaven arheologični institut v Carigradu. — Leon XIII. je o pravem času spoznal, da bi si s temeljitimi študijami o vzhodni cerkvi katoliška kultura pridobila vpliv na vzhodne kristjane in polagoma pripravljala razpoloženje in podlago za cerkveno zedinjenje. Na njegovo vzpodbudo in z njegovo podporo so se ustanovile tri revije za vzhodne cerkvene študije, »Revue de l' Orient chrétien«, »Bessarione« (1896) in »Échos d' Orient« (1898). Asumpcionisti so po naročilu Leona XIII. v Carigradu ustanovili visoko šolo za bizantinske študije (združena z grško-bolgarskim semeniščem), ki si je pridobila že svetovno slavo. Učeni asumpcionisti so z znanstvenim delom katoliški kulturi pridobili ugled pri nezedinjenih krščanskih izobražencih. Trije asumpcionisti so postali člani ruskega arheologičnega instituta v Carigradu; nezedinjeni Grki in Rusi jih večkrat prosijo, da jim predavajo o znanstvenih vprašanjih, celo nezedinjeni cerkveni dostojanstve-

niki se udeležujejo takih predavanj. Katoliški Slovani so l. 1905. ustanovili »Slavorum lit. theol.«, ki lepo napredujejo. Tako se praktično dokazuje, da katoliška cerkev ne nasprotuje vzhodni kulturi, ampak jo še podpira; tako se nevidno in neopaženo podirajo narodnokulturni predsodki proti katoliškemu zapadu, kakor so se nekdaj ti predsodki nevidno razvijali in pomnoževali. Tako se sicer polagoma, a solidno pripravljajo tla za unijo. Pri delu za zedinjenje sploh ne smemo biti nestrpni ali »nepočakani«, zakaj unija se da doseči le »longanimi et non intermissa perseverantia«, kakor je rekel že Possevin. Stoletja so se razvijali razni predsodki in razlike, ki so povzročile razkol; le dolgotrajno sistematično delo more pripraviti podlago za spravo.

Podrobno misijonsko delo med ljudstvom, vzgoja dobrih misijonarjev, spoštovanje vzhodnih obredov in kulturnih tradicij, temeljite študije o vzhodni cerkvi, dobro poznavanje dejanskih razmer in razni indirektni (ne vsiljivi) vplivi katoliške kulture in cerkve na vzhodne kristjane — to so sredstva, ki pripravljajo podlago za spravo in polagoma dosegajo uspehe na vzhodu. — A nikakor ne smemo prezreti, da je vzhodno cerkveno vprašanje tudi versko vprašanje; zato je potrebna tudi molitev, da bi Bog s svojo milostjo podpiral naše delo, razsvetljeval in nagibal voljo vzhodnih kristjanov. Katoliški duhovniki na zapadu, naj bi vernikom vsaj enkrat v letu pojasnili to vprašanje in jih vnemali h goreči molitvi za vzhodne kristjane; vsaj enkrat v letu naj bi se opravila sv. maša »ad tollendum schisma«. Marijine in podobne družbe naj bi se zanimale za vzhodne misijone. Širile naj bi se molitvene in misijonske bratovščine za zedinjenje vzhodne cerkve. Molitveno in praktično misijonsko delo pospešujejo naslednje bratovščine:

1. Bratovščina sv. Cirila in Metoda. Ustanovil jo je škof Slomšek l. 1852; razširila se je po raznih avstrijskih škofijah. V zadnjih desetletjih se je dejansko ohranila le še v lavantinski škofiji, a tudi tam ne kaže posebnega življenja. Vzrok je morebiti v tem, ker ni prava misijonska, ampak samo molitvena bratovščina[1].

2. Apostolstvo sv. Cirila in Metoda pod zavetjem preblažene Device Marije. Ustanovljeno (oziroma potrjeno) je bilo leta 1891. po vzoru Slomškove bratovščine in nemškega društva sv. Bonifacija; je torej v misijonsko društvo izpopolnjena Slomškova bratovščina. »Apostolstvo« ima svoje središče na Velehradu; razširjeno je posebno v brnski in olomuški škofiji in zelo živahno deluje. Člani podpirajo namene »Apostolstva« z molitvijo in denarnimi prispevki (najmanj 24 vinarjev na leto); polovico dohodkov se porabi za pospeševanje verskega življenja v domači škofiji, polovica pa se po rimski »Propagandi« pošlje v podporo katoličanov na vzhodu. Apostolstvo vodi v vsaki škofiji škofijski odbor

[1] Voditelj 1908, str. 279—283.

(5), ki ga imenuje škof za dobo treh let. Temu »Apostolstvu« naj bi se pridružila naša Slomškova bratovščina, da bo mogla napredovati. »Apostolstvo« ima poseben znanstveni odbor, ki podpira »Slavorum lit. theol.«; l. 1907. je sklical na Velehrad I. shod za vzhodno cerkveno vprašanje.

3. Društvo Brezmadežnega Spočetja Marije Device (Verein von der Unbefleckten Empfängnis Mariens), ustanovljeno l. 1858, da podpira katoličane v Orientu, pred vsem v Turčiji. Člani pospešujejo društvene namene z molitvijo in prostovoljnimi denarnimi prispevki. Član društva je tudi Njega Veličanstvo cesar avstrijski, ki vsako leto daruje 2000 K za društvene namene. Društvo podpira razne cerkve in misijone na Balkanu (tudi v Bosni) in v Aziji. Pojasnila daje in doneske prejema Dr. C. Wolfsgruber, vseučiliški profesor na Dunaju (Stift Schotten).

4. Bratovščina Marije Vnebovzete, ustanovljena po priporočilu Leona XIII. l. 1898; sedež ima v Carigradu, njen vodja za druge dežele je P. Kayser, apostolski misijonar, Dinsheim (Unter-Elsas), ki sprejema člane, doneske in daje vsa pojasnila. Bratovščina z molitvijo in gmotno podporo dela za cerkveno zedinjenje Slovanov in Grkov; podpira misijone asumpcionistov. Razširjena je posebno na Nemškem. Izdaja nemški časopis »Missionen der Augustiner von Mariä Himmelfahrt« in francoski »Missions des Aug. de l' Assomption«.

Kako naj sodimo o dogmatičnih razlikah med vzhodno in zapadno cerkvijo? Dokazovati, da so nezedinjeni vzhodni kristjani razkolniki, se mi zdi nepotrebno. To vprašanje je rešeno v katekizmu, vsakemu pravemu katoličanu mora biti znano; zato je vsaka polemika o tem vprašanju med dobrimi katoličani nepotrebna, posledica nesporazumljenja. Drugo važnejše vprašanje je, ali se smemo nasproti razkolnikom postaviti na stališče, da je treba ločiti med naukom vzhodne cerkve kot take in med naukom vzhodnih bogoznancev po razkolu? Gotovo smemo! Na I. velehradskem shodu (1907) je rusinski metropolit Šeptickij še posebno poudarjal (navzoča dva nadškofa in bogoznanci raznih narodnosti so mu brez ugovora pritrdili), da se nauk vzhodne cerkve kot take prav za prav ne razlikuje bistveno od katoliškega nauka. Zakaj vzhodna cerkev priznava le prvih sedem cerkvenih zborov kot nezmotljivo avktoriteto. V nauku prvih sedem cerkvenih zborov, oziroma v nauku vzhodne cerkve do desetega stoletja so pa vsaj »implicite« obsežene tudi one resnice, ki jih je katoliška cerkev pozneje proglasila; vzhodni bogoznanci, če hočejo biti dosledni, jih ne morejo naravnost tajiti. Nauk vzhodnih bogoznancev, škofov in patriarhov po razkolu, v kolikor se ne sklada z naukom vzhodne cerkve pred razkolom, izraža torej samo bogoslovska mnenja, ne pa nezmotljivega nauka »cerkve sedmerih cerkvenih zborov«. Zastopniki vzhodne cerkve niso vedno tako dosledni, a vendar se vedno sklicujejo na nauk prvih sedem cerkvenih zborov in na nauk cerkvenih očetov, posebno onih, ki jih navajajo cerkveni zbori. Tudi mi se lahko sklicujemo na prvih sedem cerkvenih zborov in na grške

cerkvene očete; lahko dokažemo, da se katoliška cerkev dosledneje drži nauka prvih sedem cerkvenih zborov kakor pa vzhodna nezedinjena. Zato je temeljit študij stare cerkvene zgodovine in grških cerkvenih očetov zelo dobro orožje v obrambo katoliške resnice nasproti zastopnikom nezedinjene cerkve[1]. Poznam učenega Rusa (študiral je na neki ruski duhovni akademiji), ki se je izpreobrnil, ko je začel primerjati nauk prvih sedem cerkvenih zborov z naukom katoliške cerkve. Res so vzhodni bogoznanci in polemisti nakopičili mnogo verskih razlik[2] med vzhodno in zapadno cerkvijo (o vzrokih navideznih verskih razlik glej I. del te razprave), a vsi trezni zastopniki vzhodne cerkve (celo fanatični Pobědonoscev) priznavajo, da je primat rimskega papeža edina resna ovira zedinjenja.

Zelo različna so mnenja o taktiki pri delu za zedinjenje. Ali naj pridobivamo posameznike s podrobnim misijonskim delom (prozelitizem), ali naj se obračamo do večjih skupin in do njenih cerkvenih predstojnikov? V našem času je gotovo potrebno in uspešno podrobno misijonsko delo. Če pridobimo nekoliko dobrih in zanesljivih posameznikov in morebiti nekoliko cerkvenih občin (vasi, župnij), vzgojimo nekoliko dobrih duhovnikov dotične narodnosti in dotičnega obreda, potem se naše sile in naši vplivi na vzhodu zelo pomnožijo, da moremo hitreje in zanesljiveje napredovati. Vendar se s tem ne smemo zadovoljiti, ker tako ne moremo pridobiti večjih narodnih skupin, ampak jih navadno še bolj razdražimo. Zato si moramo vedno prizadevati, da vplivamo na cel »organizem različnih vzrokov in razmer socialnih, moralnih in kulturnih«, kakor pravi Urban S. J.[3] Vplivati moramo na vzhodno kulturo tako, da bodo vzhodni narodi toliko bliže katoliški cerkvi kolikor bolj bodo kulturno napredovali. Zato mora katoliška znanost, posebno bogoslovska, vztrajno in temeljito proučevati vzhodne razmere, vzhodno bogoslovsko literaturo, patristiko, cerkveno in kulturno zgodovino. Ako bode posebno ob vzhodnih mejah res cvetela prava krščanska znanost, krščansko življenje in kultura, potem bodemo z največjim uspehom vplivali na vzhod, ki se res vedno bolj bliža in odpira zapadni kulturi; kulturna asimilacija se bode vršila v korist katoliški cerkvi in zedinjenju. S takim nevsiljivim postopanjem ne bodemo povzročali odpora, ampak vzhod nam bo še hvaležen; to potrjuje izkušnja. Zato je naša dolžnost, da podpiramo obmejne katoličane, posebno vzhod-

[1] Gl. Acta I. Conventus Velehrad. (Praga 1908) 5; Slav. lit. theol. 1907, str. 291.

[2] Gl. razne letnike »Slavorum lit. theol.« in »Theologisch-prakt. Quartalschrift«, Linz 1909, str. 289—300.

[3] Acta I. Conventus Velehrad. 14.

nega obreda; podpirajmo vse, kar pomnožuje katoliške kulturne vplive na naše vzhodne sosede. To delo je sicer bolj indirektno in tiho, zato pa tem bolj gotovo in uspešno. Tudi ako ne dosežemo zedinjenja, je tako delo velike koristi za katoliško cerkev. V tem delu v resnici sodelujejo vsi, ki delajo za napredek katoliških narodov. V prvih vrstah med temi delavci so oni verniki in misijonarji, ki delajo za napredek krščanskega življenja in kulture med obmejnimi katoličani ali med katoličani v »diaspori« na vzhodu. Prav tako velikega pomena ali, v kolikor ima neko vodilno ulogo, še večjega pomena je znanstveno delo tistih katoličanov, ki proučujejo vzhodno cerkev in kulturo ter kulturno posredujejo med vzhodom in zahodom. Zato je velikega pomena visoka šola za vzhodne študije v Carigradu (asumpcionisti), važne revije »Échos d' Orient«, »Bessarione«, »Slavorum litterae theologicae«. S takim delom pridobivamo simpatije vzhoda in tudi nekatoliškega zapada, ki čuti, da je potrebna kulturna zveza med vzhodom in zapadom.

Zastopniki drugega mnenja, da se je namreč treba naravnost (direktno) obračati k celim vzhodnim skupinam in njih predstojnikom, so bili vsaj deloma Solovjev, Strossmayer, Vannutelli in sploh idealisti (sedaj jih je že zelo malo), ki vzhodne cerkve ne poznajo posebno dobro. Tako delo, ako je temeljito in previdno ter združeno z dobrim poznavanjem dejanskih razmer, je lahko zelo koristno, ker lahko povzroča neko ugodno in prijazno razpoloženje nasproti katoličanom. Ako pa tako delo ni previdno, potem lahko mnogo škoduje in katočane še osmeši. Solovjev ima brez dvoma velike zasluge za dobro stvar, ker je globoko posegel v ruski narodni značaj in kulturo ter v nekaterih ruskih krogih povzročil ugodno razpoloženje nasproti katoliški cerkvi in kulturi. Goreča zastopnica tega mnenja je tudi grofica Riancourt[1], ki pravi, da se je treba obračati naravnost k zastopnikom (predstojnikom) vzhodne cerkve. Grofica Riancourt dobro pozna vzhodne razmere, ker živi na vzhodu (v Atenah) in mnogo občuje z zastopniki vzhodne cerkve, zato njeno delo ni brez pomena in zelo ugodno vpliva na razmerje med Grki in katoličani. Vendar pa iz že navedenih razlogov tako delo ne more roditi trajnih uspehov, ako ni združeno s podrobnim misijonskim in z indirektnim kulturnim delom. Posebno so že a priori ponesrečeni časopisi, ki se obračajo direktno k nezedinjenim kristjanom; zato se mi zdi, da je bil hrvatski »Balkan« (1896—1902) v tem oziru kakor mrtvorojeno dete. Časopisi morejo le indirektno delati za zedinjenje, ali s tem, da med katoličani

[1] Lettres sur la réunion des églises. Paris 1905; gl. Velegradskij Věstnik 1909, str. 3-9.

pospešujejo poznavanje, zanimanje in gorečnost za rešitev vzhodnega cerkvenega vprašanja, ali pa, da indirektno versko-kulturno vplivajo na nezedinjene kristjane in na tihem podirajo predsodke. »Velegradskij Věstnik« je n. pr. dober, ker je bolj namenjen katoličanom (latinska transkripcija!) kakor nezedinjenim Rusom[1].

Poglejmo nekoliko sedanje cerkvene razmere pri važnejših vzhodnih narodih!

Središče vzhodne cerkve je še vedno na Ruskem. Z manifestoma dne 17/30. aprila in 17/30. oktobra l. 1905. se je začela nova doba. Načelno je dovoljena »svoboda vesti«, a v resnici dela ruska vlada in birokracija različne ovire. Okoli 200.000 bivših uniatov je prestopilo k latinskemu obredu, ker grško-katoliški obred ni dovoljen. Nekoliko bivših uniatov (sedaj rimskih katoličanov) se po svojem prepričanju in vzgoji prišteva k ruski narodnosti; tudi pravi Rusi se izpreobračajo. Tako so nastali ruski katoličani. Za nje izhaja od l. 1908. v Peterburgu lepo urejevan nabožni mesečnik »Věra i Žizn«; razširjen je v več tisoč izvodih. Potrebne bi bile pridige in dopolnilna služba božja v ruskem jeziku. Letos je bila v Peterburgu ena pridiga v ruskem jeziku; a katoliški nadškof Poljak Wnukowski je prepovedal ruske pridige in rusko dopolnilno službo božjo[2]. Zaradi narodnega nasprotja med Rusi in Poljaki so razmere za katoliško cerkev zelo težavne. Velikega pomena za napredek katoliške cerkve na Ruskem so katoliški Litvini (okoli 3 milijone), eden najsolidnejših narodov. Sedaj so se začeli narodno probujati (prej so bili pod poljskim kulturnim vplivom), nastalo je hudo nasprotje med njimi in Poljaki; do Rusov so Litvini prijazni, dasi so mnogo trpeli. Ko se Litvini narodno uredijo in versko utrdijo, bodo gotovo prišli lepši dnevi za katoliško cerkev na Ruskem. Sploh je napredek krščanskega življenja in mišljenja, krščanske gorečnosti in kulture med ruskimi katoličani najzanesljivejše poroštvo za napredek katoliške cerkve med Rusi. Litvine, Poljake, katoliške češke in nemške koloniste bi morala prešinjati prava krščanska gorečnost; avstrijski katoliški Čehi naj bi se bolj zanimali za Čehe na Ruskem. Poljaki v svoji celoti so kulturno in ekonomično zadosti močni, da bi mogli podpirati poljske katoličane ob meji in v »diaspori«. Potrudijo naj se, da povzdignejo katoliške bogoslovske študije in bogoslovsko znanost v Rusiji; avstrijski in nemški Poljaki imajo dovolj prilike za bogoslovsko izobrazbo in bi svoje ruske rojake lahko podpirali z izobraženimi katoliškimi duhovniki in profesorji. Vsi katoličani na Ruskem naj bi s pomočjo avstrijskih Slovanov poskrbeli, da se začne izdajati potrebna katoliška literatura (bogoslovska in druga) in katoliško dnevno časopisje v ruskem jeziku; ta literatura bi obenem služila ruskim katoličanom in širila pravo krščansko kulturo ter odstranjala verske predsodke med Rusi. Sploh se dá na Ruskem mnogo storiti tudi v sedanjem času, ko se zopet oglaša pravoslavna reakcija. Dokler na Ruskem še ni popolne svobode, je seveda bolj prav, da se dela bolj tiho in indirektno, in da se ne piše

---

[1] O akciji za zedinjenje in o sedanjem stanju vzhodnega cerkvenega vprašanja ima mnogo dobrih in zanesljivih podatkov P. C. Charon, Le quinzième centenaire de S. J. Chrysostome (Rome 1909) 320 - 361.

[2] Glej dopis iz Peterburga v rusinski »Nivi« 1909,st r. 276.

mnogo o načrtih za zedinjenje. — Izpreobrnilo se je že znatno število ruskih duhovnikov; nekateri slučaji so javni, a gotovo je tudi mnogo še tajnih. Veliko pozornost je letos vzbudilo izpreobrnjenje staroverskega (razkolnega) duhovnika Evstafija Susaljeva. Rusko časopisje pripisuje temu slučaju veliko važnost, ker je bil Susaljev vpliven duhovnik in gotovo ni iz časnih nagibov prestopil h katoliški cerkvi. Staroobredci so po dvestoletni borbi z državno cerkvijo zelo utrjeni; zato je mogoče, da je med njimi nastala struja, ki si hoče z zedinjenjem s katoliško cerkvijo priboriti samostojnost nasproti državni cerkvi. Tako sedaj piše rusko časopisje [1]; a že pred desetletji so dobri poznavavci ruskih razmer trdili, da bi se okoli 10 milijonov starovercev združilo s katoliško cerkvijo, ako bi bila na Ruskem dovoljena verska svoboda. Obnovitev grško-katoliškega obreda na Ruskem bi bila torej velikega pomena; v doglednem času bi število uniatov narastlo na stotisoče in milijone. Rusi sami spoznavajo, da bode treba dovoliti grško-katoliški obred, sicer bi se ruski katoličani odtujevali ruski narodnosti; tako piše »Novoe Vremja« dne 9. maja 1908 [2]. Verske ideje imajo toliko moč, da se ne dajo s silo zatreti.

Primeroma najbolj ugodna tla za unijo so sedaj med Bolgari. V Bolgariji sami so večinoma le katoličani latinskega obreda (okoli 15.000); glavni misijonarji so kapucini (nadškof Menini). V Macedoniji je sedaj okoli 20.000 uniatov, a sedanji misijonarji sami priznavajo, da bi jih bilo na stotisoče, ako bi bili l. 1860. in 1894. imeli zadosti domačih dobrih duhovnikov, in ako bi bili misijonarji dobro poznali razmere in se postavili na bolgarsko narodno staličče. Med Bolgari je sicer mnogo verskega indiferentizma, ker je duhovstvo pod grškim vplivom izgubilo pravo gorečnost; a med preprostim ljudstvom je še dosti vernosti in ljudje radi prestopijo k uniji, če vidijo, da bodo lahko ostali zvesti narodnim tradicijam in da bodo versko bolje preskrbljeni. Zato je glaven pogoj za uspešno unijo vzgoja dobrih domačih duhovnikov. Na to posebno delajo asumpcionisti, ki so prestopili v vzhodni obred in imajo bolgarsko semenišče v Kara Agač pri Odrinu (Adrianopol), za višje bogoslovske študije pa grško-bolgarsko semenišče v Carigradu, združeno z visoko šolo za bizantinske študije. Učeni asumpcionisti večinoma dobro poznajo rusko in bolgarsko cerkveno in kulturno zgodovino, znajo jugoslovanske jezike in vzgajajo svoje gojence res solidno v verskem in narodnem duhu; tako solidno se pred njimi še ni delalo za unijo. Izdajajo »Échos d' Orient« (izvrstno), nadaljujejo Mansijevo »Collectio concil.« (vzhod) itd. Razen asumpcionistov delajo za unijo med Bolgari francoski lazaristi (semenišče v Zeitenliku), poljski resurekcionisti vzhodnega obreda in razne redovnice, ki so večinoma prestopile k vzhodnemu obredu. Bolgarski misijoni so vredni posebne pozornosti in podpore.

Med Srbi unija ne more napredovati. L. 1894. je bil nadškof Stadler imenovan za papeževega komisarja za unijo na Balkanu, posebno med

---

[1] Strannik 1909, I 454—455.

[2] Najboljše delo o sedanjem stanju ruske cerkve je A. Palmieri, La Chiesa Russa, Firenze 1908; obširna knjiga (759 str.) stane samo 5 K. Palmieri trdi, da so Poljaki ovira zedinjenja, ker so preveč narodni, a premalo apostolski; isto trdi Charon v navedeni knjigi »Le quinzième centenaire de S. J. Chrysostome.« Palmieriju odločno odgovarja P. Mohl S. J. (Polacy — przeszkoda do unii. Krakov 1908); njegovi dokazi so resnega premiselka vredni.

Srbi. Svoje delo je začel z lepo latinsko okrožnico do katoliške duhovščine v svojem okrožju. L. 1895. je izdal okrožnico za Srbe[1]. L. 1896. je začel izhajati »Balkan«. Prvi dve leti je bil sedanji ljubljanski knezoškof dr. A. B. Jeglič duša celega podjetja in je skoraj vse članke sam spisal (Dr. Bonaventura, A. J., nekateri brez podpisa). Njegovi učeni članki so vzbujali mnogo pozornosti med Hrvati in Srbi. Značilno je, da učeni frančiškan Marković ni bil med sotrudniki »Balkana« in da ni popolnoma odobraval njegove smeri[2]. »Balkan« je bil svoji smeri gotovo ponesrečen, ker je bil pred vsem namenjen Srbom; med Hrvati ni dobil zadostne podpore in umevanja, vzhodne razmere je premalo poznal (ruska bogoslovska literatura mu je bila malo znana), zato je pojemal in l. 1901/2 prenehal[3]. — Hrvatski uniati so zelo utrjeni; imajo nekoliko prav gorečih duhovnikov. Hrvatje naj bi uniate z vsemi močmi podpirali, da bi unija cvetela, da bi mogla sebi asimilirati rusinske uniatske naseljence, ki jih je okoli 20.000 v Slavoniji in Bosni; rusinski uniati bodo za katoliško stvar izgubljeni, ako jim Hrvatje ne bodo preskrbeli misijonarjev. Napredek katoliške kulture in pravega krščanskega življenja med Hrvati, napredek hrvatske bogoslovske znanosti, dobra hrvatska bogoslovska revija, ki bi se posebno ozirala na vzhodno cerkev, ustanovitev posebne profesure za vzhodno cerkev (zgodovina, obred, pravo) na zagrebškem vseučilišču — vse to bi bilo velikega pomena za katoliško stvar in bi ugodno vplivalo na Srbe; polagoma bi se pripravljala pot k spravi. Hrvatje, vestra res agitur! —

Znani zgodovinar Ehrhard je v svojem govoru[4] na občnem zboru avstrijske »Leonove Družbe« dne 28. novembra 1898. dokazoval, da je Avstrija posebno poklicana k delu za rešitev vzhodnega cerkvenega vprašanja. Zato naj bi podpirala kulturni napredek uniatov, ki bi naravno vplivali na svoje nezedinjene sosede; podpirala naj bi balkanske katoličane in znanstvene študije o vzhodni cerkvi. Avstrijski bogoznanci (posebno redovniki) naj bi proučevali vzhodno bogoslovsko znanost, grško patristiko, bizantinsko teologijo, ki večinoma še ni niti preiskana niti izdana. Avstrijski episkopat ima še posebno lepo nalogo, da vodi in organizira različna dela za rešitev vzhodnega cerkvenega vprašanja. — K temu bi še nekoliko dodal. Različne bratovščine za zedinjenje naj se poživijo in po vsi Avstriji razširijo. Bogoslovski profesorji naj izpopolnijo dotične oddelke v cerkveni zgodovini, liturgiki, dogmatiki, apologetiki (nauk o cerkvi!); tukaj je napredek nujno potreben; časopisi »Slav. lit. theol.« i. dr. nudijo v tamen mnogo prej neznanega gradiva. Avstrija naj bi ustanovila zavod (institut) za bi-

---

[1] Balkan 1896, str. 8—16.

[2] Marković, Slaveni i pape I str. XXXIV sl.

[3] S tem je prenehala tudi akcija nadškofa Stadlerja.

[4] Govor (razširjen) je izšel v knjižici »Die orient. Kirchenfrage und Österreichs Beruf in ihrer Lösung«; izvrstna katol. revija »Histor.-polit. Blätter« (1899, zv. 123) obširno hvali ta govor.

777341

zantinske in sorodne študije v Carigradu in na avstrijskem jugu (morebiti v Sarajevu); bizantinske študije na dunajskem vseučilišču (tukaj dobro deluje prof. K. Jireček in njegov »vzhodni seminar«), naj bi se poživile in razširile. S takimi kulturnimi napravami si bo Avstrija pridobivala simpatije in vpliv na Balkanu.

Najbolj so za to delo poklicani in sposobni katoliški Slovani. S tem delom si bodo Slovani pridobili ugled pred učenim svetom in v katoliški cerkvi; to delo jih bode vezalo med seboj, pospeševalo napredek znanosti in krščanske gorečnosti, poživilo bo grško-katoliške Slovane in jih usposobilo za misijonsko delo[1]. Na tem polju so Slovani še mnogo premalo storili; večinoma so bili preveč površni in premalo poučeni. »Slavorum litterae theologicae« naj bi se izpopolnile in razširile, ustanovili naj bi se poljudni nabožni časopisi za vzhodno cerkveno vprašanje (ali naj bi o tem več pisali dosedanji časopisi), ustanovila naj bi se latinsko-slovanska akademija kot mednarodna znanstvena družba (ne kot vseučiliška fakulteta, to je vsaj za enkrat še utopistično). Zanimanje za mednarodne shode o vzhodnem cerkvenem vprašanju na Velehradu (letos se bode shod vršil dne 1. do 3. avgusta) naj bi se med duhovščino bolj razširilo.

Torej na delo! Delo za rešitev vzhodnega cerkvenega vprašanja je miroljubno, kulturno, krščansko, katoliško. To je delo za ono idejo, ki jo že celo tisočletje vztrajno zastopajo rimski papeži. S slovanskega stališča je to delo važno za pravi krščanski napredek Slovanov, z avstrijskega stališča je to delo patriotično, z evropskega stališča je delo za razširjanje evropske kulture in za njeno obrambo proti aziatskim navalom; z verskega stališča je to delo res katoliško, velikega pomena za napredek pravega krščanskega duha in življenja, za napredek verske gorečnosti, kulture in znanosti. Razmere so sedaj za to delo ugodnejše kakor so bile nekdaj. Vzhod se kulturno vedno bolj bliža in asimilira zapadu. Naša dolžnost je, da ta razvoj v krščanskem duhu pospešujemo. Od nas je odvisno, ali se bode asimilacija med vzhodom in zapadom vršila na podlagi verskega indiferentizma ali pa na krščanski podlagi; od nas je odvisna zmaga prave krščanske kulture in krščanskih idej na vzhodu.

---

[1] O tem sem pisal v »K. Obzorniku« 1904, str. 408—412 in v brošuri »Idea Cyrillo-Methodějska« (Velehrad 1905); v tej brošuri je navedeno mnogo literature, ki je tukaj nisem mogel navesti.

BX
106.2
.G7
IMS

Grivec, Franc.
Vzhodno cerkveno vprasanje